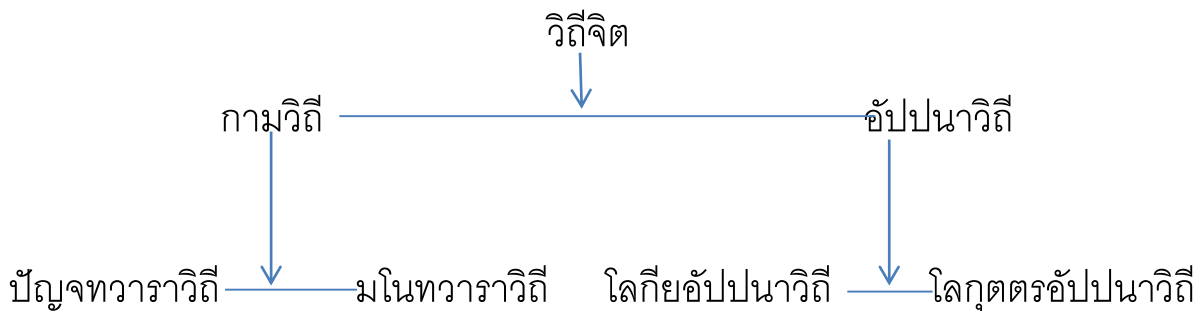

วิถีจิต

วิถีจิตเป็นเรื่องที่ยาก เพราะต้องใช้ความจำในเรื่องจิตในปริกขเขตที่ ๑ เรื่องกัจ คือหน้าที่การงานของจิตและจิตที่ทำหน้าที่เหล่านั้นมีอะไรบ้างในปริกขเขตที่ ๓ แต่มีประโยชน์มากเพราะจะทำให้รู้การทำงานของจิตที่ลึกซึ้งซึ่งเราไม่เคยรู้ความเป็นของจิตเลย ว่าความโลภ ความโกรธ เกิดขึ้นได้อย่างไรเป็นต้นเอกสารที่จัดทำขึ้นนี้ มีเนื้อหาพอสังเขปเพื่อให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจการทำงานของจิตพอสมควร

วิถีจิต คือการทำงานของจิตอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่รับอารมณ์ใหม่ก็มีการทำงานไปจนจบวิถี เมื่อจบวิถีก็รับอารมณ์เก่าเรียกว่า ภวังค์คือทำหน้าที่ภวังคกิจ รักษาองค์แห่งภพทำให้เรามีชีวิตอยู่ พอมีอารมณ์ใหม่ก็ขึ้นจากภวังค์ พอกระบวนการทำงานจบก็ลงภวังค์ เป็นอย่างนี้ต่อไปเรื่อย .....จนกระทั่งตาย เรียกว่า จุตติเกิดขึ้น ก็เปลี่ยนภพใหม่ กระบวนการทำงานของจิตก็เป็นอย่างนี้ต่อไป ไม่มีวันจบสิ้นจนกว่าจะถึงซึ่งอรหัตตมัคแล้วนิพพาน จิตจึงไม่มีการเกิดใหม่อีก

วิถีจิตแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ มี ๒ ประเภทคือ

กามวิถี

๑. วิถีจิตที่เกิดขึ้นทางปัญจทวาร เรียกว่า **ปัญจทวาราวีถิ**
๒. วิถีจิตที่เกิดขึ้นทางมโนทวาราวีถิ เรียกว่า **มโนทวาราวีถิ**

ตัวอย่างของวิถีจิตทางปัญจทวาร ที่ชัดเจนที่สุด ถึงตทาลัมพนวาระเรียกว่า อติมหันตารมณวิถี

ภ **ตี** น ท ป วิ สั สัน วู ช ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
 ↑ อารมณใหม่ เกิดขึ้น _____ ↓ ดับ

ภ คือ ภวังคกิจ รับอารมณเก่าในอดีตที่ตอนใกล้ตาย

๑. **ตี** **อดีตภวังค์** อารมณใหม่ที่มากกระทบครั้งแรก แต่ยังรับอารมณเก่าอยู่
๒. **น** **ภวังคจลนะ** มีการไหวเล็กน้อยแต่ก็ยังรับอารมณเก่าอยู่
๓. **ท** **ภวังคูปัจเฉทะ** ภวังคจิตที่ตัดกระแสภวังค์ คือปล่อยอารมณ เก่าเพื่อรับ อารมณใหม่ที่มากกระทบนั้นต่อไป ภวังคูปัจเฉทะนี้ ก็ยัง คงเป็นภวังคจิตที่มี อารมณเก่าอยู่
๔. **ป** **ปัญจทวาราวชชนกิจ** ทำหน้าที่เปิดประตูรับอารมณทางปัญจทวาร จิตที่ทำหน้าที่นี้คือ **ปัญจทวาราวชชนจิต** มี ๑ ดวง เป็นกิริยาจิต จะเปิดรับอารมณทาง ทวารไหนขึ้นอยู่กับความแรงของอารมณ และความใส่ใจ ความคุ่นเคยกับ อารมณนั้น เมื่อเปิดประตูให้แก่จิตทางไหน จิตทางนั้นจะมารับต่อและเกิดต่อ ทำหน้าที่ต่อไป
๕. **วิ** คือ **ทวิปัญจวิญญาณ** มี ๑๐ ดวง เกิดขึ้นตามควรแก่อารมณ มีทั้งที่เป็น อกุศลวิบาก และ กุศลวิบากคือ
 เป็น รูปารมณ **จักขุวิญญาณ ๒** ก็เกิดขึ้น เห็นรูปนั้น
 เป็น สัททารมณ **โสตวิญญาณ ๒** ก็เกิดขึ้น ได้ยินเสียงนั้น
 เป็น คันถารมณ **ฆานวิญญาณ ๒** ก็เกิดขึ้น รู้กลิ่นนั้น

เป็น รสอารมณ์ **ชีวหาวิญญาณ ๒** ก็เกิดขึ้น รู้รสนั้น

เป็น โภจวิญญาณ **กายวิญญาณ ๒** ก็เกิดขึ้น รู้สึกในสัมผัสนั้น

๖. **สัมปฏิจฉันนะ** เกิดขึ้นรับอารมณ์จากทวิปัญญาวิญญาณส่งต่อไปยังสัน

ตีรณะ มี ๒ ดวง คือ **สัมปฏิจฉนอกุศลวิบาก** และ **สัมปฏิจฉนกุศลวิบาก**

๗. **สันตีรณะ** เกิดขึ้นไต่สวนอารมณ์นั้น ว่าดีหรือไม่ประการใด มี ๓ ดวง คือ

อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบาก ๑, อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบาก และ **โสมนัสสันตีรณกุศลวิบาก**

๘. **ไวญฐัพพะ** คือ **มโนทวาราวชชจิต ๑** ที่ทำหน้าที่ ไวญฐัพพนกิจ ทางปัญจทวารนี้ก็เกิดขึ้น ตัดสินและกำหนดให้เป็นไป กุศล หรือ อกุศล หรือกิริยา ตามควรแก่ มนสิการ และบุคคล

๙. **ถึง ๑๕** รวม ๗ ขณะ เป็น **ชวณจิต** ทั้ง ๗ ขณะ เกิดขึ้น เสพอารมณ์นั้นเป็น กุศล อกุศล กิริยา ตามที่ไวญฐัพพะได้ตัดสินและกำหนดมานั้นแล้ว เสพให้เป็น กุศลก็เป็นกุศลทั้ง ๗ ขณะ ให้เป็นอกุศลหรือกิริยาอย่างใดก็เป็น อย่างนั้นแต่อย่าง เดียวตลอดทั้ง ๗ ขณะ ชวณจิตที่เกิดได้ในวิธีนี้ ได้เฉพาะ **กามชวณจิต ๒๙ ดวง** เท่านั้นคือ **อกุศลจิต ๑๒, หสิตุปปาทจิต ๑, มหากุศลจิต ๘, มหากิริยาจิต ๘**

ขณะที่ ๑๖ และ ๑๗ ตทาลัมพะ ก็เกิดขึ้นยึดห่วงอารมณ์ที่เหลือจาก ชวณะ นั้นอีก ๒ ขณะ มี **๑๑ ดวงคือจิต สันตีรณจิต 3 และมหาวิบากจิต ๘** เป็นอันครบ ๑๗ ขณะจิต เป็นอันสิ้นสุดวิถี และสิ้นอายุของอารมณ์ใหม่นั้น ด้วยพอดี แล้วก็ กลับเป็นภวังคจิต รับอารมณ์ต่อไปตามเดิม

ในการเกิดขึ้นจริงนั้น ถ้ามีความบกพร่องของวัตถุที่รับ หรือความชัดเจนของ อารมณ์น้อย วิถีจิตนั้นอาจไม่ถึงตทาลัมพะ จะจบลงที่ ชวณะบ้าง ไวญฐัพพะ บ้าง หรือ ไม่ขึ้นวิถีเลยบ้างดังตัวอย่างต่อไปนี้

อติมหันตารมณ์วิถี ตทาลัมพนวาระ

ตี น ท ป วิ สัม สัน ว ช ช ช ช ช ช ช ต ต

มหันตารมณวิถิ ชวนวาระ

ตี ตี น ท ป วิ สั สัน วุ ช ช ช ช ช ช ช ม

ปริตตารมณวิถิ โวภูฐัพพนวาระ

ตี ตี ตี ตี น ท ป วิ สั สัน วุ วุ วุ ม ม ม ม

อติปริตตารมณวิถิ โมฆวาระ

ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ม ม ม ม ม

ตัวอย่างของวิถิจิตทางมโนทวารวิถิที่ชัดเจนที่สุดถึง ตทาลัมพนวาระเรียกว่า วิภูตารมณวิถิ

การทำงานของจิตก็จะคล้ายกับปัญญาทวารวิถิ แต่ไม่มีอตีตภวังค์ เมื่อมี อารมณเข้ามากระทบก็จะไหวเลย แล้วต่อด้วยมโนทวารวิชชจิต ก็เกิดขึ้น ๑ ขณะ รับอารมณใหม่และตัดสิน กำหนดให้เป็น กุศล อกุศล หรือกิริยาบ้าง มโนทวารวิชช จิตนี้ เป็นปฐมวิถิจิตทาง มโนทวารกามวิถิต่อจากนั้น ชวนะ ก็เสพอารมณนั้น ๗ ขณะ

ถ้ามีความชัดเจนของอารมณน้อยกว่าจะเป็นชวนวาระ

อวิภูตารมณวิถิ ชวนวาระ

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

วิถิจิตที่ยกขึ้นมา นี้ มีข้อสังเกตให้พิจารณา และควรรู้ใจคือ

๑. **ภวังคกิจ** คือจิตทำหน้าที่รักษาองค์แห่งภพ จิตที่ทำหน้าที่นี้ได้มี ทั้งหมด

๑๙ ดวงคือซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจของ **กรรมเก่า**

- อุเบกขาสันตริณอกุศลวิบาก เป็นผลของอกุศล ๑

- อุเบกขาสันตிரณกุศลวิบาก เป็นผลของกุศลที่มีกำลังอ่อน ๑
- มหาวิบากจิต ๘ มีทั้งที่เป็น โสมนัสเวทนา หรือ อุเบกขาเวทนา , มีทั้งที่มีกำลังมาก (อสังขาริก) หรือมีกำลังน้อย (สสังขาริก) และมีทั้งที่ประกอบด้วยปัญญา หรือ ไม่ประกอบด้วยปัญญา
- รูปาวจรวิบากจิต ๕
- อรูปาวจรวิบากจิต ๔

ภวังคจิตนี้ จะเกิดต่อหลังจากปฏิสนธิจิต จะเป็นเช่นเดียวกับปฏิสนธิจิต

จิตของใครปฏิสนธิด้วยจิตดวงไหน ภวังคจิตก็จะเป็นดวงนั้น และจะเป็นเช่นนั้นไปตลอดภพชาตินั้น ดังนั้นถือว่าเป็นต้นทุนแรกที่สำคัญที่สุด ถ้าเกิดมาดี จิตที่รักษาองค์แห่งภพดี ก็น่าจะมีผลส่งผลให้จิตดวงต่อๆ ติได้ง่าย ผู้ที่ปฏิสนธิด้วยจิตที่ประกอบด้วยปัญญา และเมื่อทำหน้าที่ภวังคก็ประกอบด้วยปัญญาเช่นกัน ก็จะทำให้สามารถบรรลุธรรมได้ในชาตินี้ ก็เนื่องด้วยจิตนั้นสืบต่อๆ กันไปเรื่อยๆ ได้นั่นเอง

๒. ปัญจทวาราวชชนกิจ คือจิตที่ทำหน้าที่ เปิดประตูทางปัญจทวาร เพื่อรับอารมณ์ใหม่ที่ทางปัญจทวาร จิตที่ทำหน้าที่นี้มีดวงเดียวคือ ปัญจทวาราวชชนจิต เป็นกิริยาจิต ไม่ใช่กุศลจิต อกุศลจิต หรือวิบากจิต เกิดขึ้นมาทำหน้าที่แล้วก็ดับไป **แม้ไม่ได้เกี่ยวเนื่องด้วยของกรรมเก่า แต่การที่จะเป็นประตูรับอารมณ์ทางใดนั้น เกี่ยวเนื่องกับการสังสม ความคุ้นเคยกับอดีต** เช่นกัน ดังเรื่องในสมัยพุทธกาล อุบาสก ๕ คนนั่งฟังธรรม มีคนเดียวที่ได้ยินธรรมะ นอกนั้นจิตไปทางอื่นหมด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสบอกเหตุผลว่า เพราะอดีตชาติเขาคุ้นเคยกับอารมณ์อื่น ไม่คุ้นเคยกับเสียงพระธรรมนั่นเอง ลองสังเกตกับความหลากหลายของคนที่แสวงหาอารมณ์ที่แตกต่างกันไป บางคนชอบอารมณ์ทางตา บางคนชอบทางหู ฯลฯ และเรื่อง

ที่ชอบก็ไม่เหมือนกันอีกด้วย นี่ก็เป็นเพราะเขาสั่งสมมาต่างกันนั่นเอง **ดังนั้นการได้สั่งสมให้คุ้นเคยกับเสียงพระธรรมจึงมีความสำคัญมาก ปัญจทวารวัชชนจิต ก็** จะเปิดรับเสียงพระธรรมง่ายกว่าเสียงอื่น และง่ายกว่าทวารอื่น ๆ

๓. ทวิปัญจวิญญาณ สัมปฏิจฉันทิกจ สันตึรณิกจ จิตที่หน้าที่ ๓ อย่างนี้เป็นวิบากจิต จะเป็นอกุศลวิบาก หรืออกุศลวิบากขึ้นมาทำหน้าที่ ก็ขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่มากระทบนั้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับ**กรรมเก่าที่ได้ทำไว้ในอดีต**

๔. โวฏฐัพพนิกจ คือ มโนทวารวัชชนจิต ๑ เป็นกิริยาจิต ที่ทำหน้าที่ตัดสินอารมณ์ และกำหนดให้เป็นไป กุศล หรือ อกุศล หรือกิริยา ตามควรแก่ มนสิการและบุคคล **ตรงนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก** คล้ายกับปัญจทวารวัชชนจิตเช่นกัน จะตัดสินเป็นอย่างไรก็**ขึ้นอยู่กับคำสั่งสม**อีกเช่นกัน เห็นสิ่งเดียวกัน คนหนึ่งตัดสินเป็นกุศล คนหนึ่งตัดสินเป็นอกุศล เพราะอะไร เพราะ ความรู้ ความเข้าใจ **คำสั่งสมที่**แตกต่างกันนั่นเอง **ถ้าคนมีปัญญามาก ก็**จะตัดสินให้เป็นกุศลได้เสมอ ๆ คนที่มีโลภะมากก็จะตัดสินเป็นโลภะ เสมอ ๆ เป็นต้น

๕. ชวณะกิกจ การเสพอารมณ์ ความเป็นบุญ บาปจะเกิดขึ้นตรงนี้ ซึ่งเป็นการทำงานของจิตสืบเนื่องมาเรื่อยๆ เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ถือว่ากรรมเกิดขึ้นแล้วทางมโนกรรมจะเป็นกุศลก็ตาม จะเป็นอกุศลก็ตาม เราก็จะต้องรับผลของกรรมนั้น **ตรงนี้ถือว่าเป็นกรรมใหม่ที่ทำขึ้นในชาตินี้**

๖. ตทาลัมพนิกจ ทำหน้าที่ห้วงอารมณ์ให้จบลงตามวิถีจิต**เป็นผลของกรรมเก่า**

การทำงานของจิตนี้ เป็นกระบวนการ เป็นขั้นตอน ที่เกี่ยวข้องสืบเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต ที่เป็นกรรมเก่า อดีตที่ไม่ใช่กรรมกรรมเก่าแต่เป็นการสั่งสม และมีกรรมใหม่เกิดขึ้น วิถีจิตที่เกิดขึ้นตามตัวอย่างก็จะเป็นเช่นนี้ กรรมเก่าก็ใช้กันไป กรรมใหม่ก็ทำกันไป ภพชาติจะสิ้นสุดลงได้ ต้องเจริญวิปัสสนา ตัดกรรมใหม่ให้หมดสิ้นไป

มโนทวารวิถี (ในกามวิถี)

อารมณ์ที่ปรากฏทาง **ปัญจทวารวิถี** ได้แก่ **ปัญจอารมณ์** คือ รูปารมณ์ สัททวารมณ์ คันธารมณ์ รสอารมณ์ และโณภูมิจึงพารมณ์ ล้วนแล้วแต่เป็นรูปธรรมทั้งนั้น รวมเป็น ๗ รูปด้วยกัน คือ วัณณะ สัททวะ คันธะ รสชะ ปฐวี เตโช และ วาโย อารมณ์เหล่านี้ต้องเป็นปัจจุบัน คือ กำลังมืออยู่ด้วย จึงจะเป็นอารมณ์แก่ปัญจทวาร วิถีได้

ส่วนมโนทวารวิถี (ในที่นี้กล่าวเฉพาะที่เป็นกามวิถีเท่านั้น) ที่จะกล่าวต่อไป นี้ มีอารมณ์ได้ทั้ง ๖ คือ รูปารมณ์ สัททวารมณ์ คันธารมณ์ รสอารมณ์ โณภูมิจึงพารมณ์ และธัมมารมณ์ ซึ่งมีรูปธรรม นามธรรม ทั้งที่ไม่ใช่รูปธรรม ไม่ใช่นามธรรม (คือบัญญัติ) ด้วย ก็เป็นอารมณ์ให้แก่มโนทวารวิถีได้ทั้งสิ้น (ธัมมารมณ์นั้น ได้แก่ ปสาทรูป ๕, สุขุมรูป ๑๖, จิต ๘๙, เจตสิก ๕๒, นิพพานและบัญญัติ)

อารมณ์ที่มาสวมในทวารวิถี

อารมณ์ต่าง ๆ ที่มาสวมในทวารวิถีนั้น มีมาได้เป็น ๒ ทางด้วยกัน คือ รับอารมณ์ต่อจากปัญจทวารวิถีนั้นทางหนึ่งอารมณ์มาปรากฏทางใจโดยตรงโดยเฉพาะอีกทางหนึ่ง อารมณ์ที่มาปรากฏทางใจโดยตรงโดยเฉพาะนั้น ตาม**ปรมัตถทีปนี**

ฎีกา แสดง ไว้ว่า มีเหตุ ๑๔ ประการ

๑. ด้วยอำนาจที่เคยเห็น เคยพบ อารมณ์ทั้ง ๖ มาแล้ว (**ทิฏฐโต**)
๒. อารมณ์ทั้ง ๖ ที่กำลังปรากฏอยู่นั้น เหมือน ๆ กันกับที่เคยได้พบเคยเห็นมาแล้ว (**ทิฏฐสมฺปนฺนโต**)
๓. ด้วยอำนาจที่ได้เคยฟัง เคยเรียนมาแล้ว หรือขณะที่กำลังฟัง กำลังเรียน กำลังอ่านข้อความอยู่ (**สุตโต**)
๔. อารมณ์ทั้ง ๖ ที่กำลังปรากฏอยู่นั้นเหมือน ๆ กับที่เคยได้ฟัง เคยเรียน เคยอ่านมาแล้ว (**สุตสมฺปนฺนโต**)
๕. ด้วยอำนาจแห่งความ เชื่อในคำพูดของผู้อื่น (**สทฺถาย**)
๖. ด้วยอำนาจแห่งความ พอใจของตน (**รุจียา**)

๗. ด้วยอำนาจแห่งความ นึกคิด โดยอาศัย เรื่องราว คำพูด เหตุผล (อาการปริวิตกฺเคน)
๘. ด้วยอำนาจแห่งการพิจารณาอารมณ์ต่าง ๆ ด้วยปัญญา และด้วยลัทธิของตน แล้วตัดสินลงไป (ทัญญูนิชฺฌมานขนฺติยา)
๙. ด้วยอำนาจแห่ง กรรมต่าง ๆ (นานากมฺมพลเณ)
๑๐. ด้วยอำนาจแห่ง อิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ (นานาอิทธิพลเณ)
๑๑. ด้วยอำนาจแห่ง ชาติในร่างกาย มีน้ำดี เสมหะ น้ำเหลือง โลหิต ลม เหล่านี้ วิปริตไป (ธาตุกฺโขภวเสณ)
๑๒. ด้วยอำนาจแห่ง เทวดามาตลใจ (เทวโตปสํหารวเสณ)
๑๓. ด้วยอำนาจแห่ง การรู้ไปตามสมควรแก่ มัคคญาณ ผลญาณ (อนุโพธเสณ)
๑๔. ด้วยอำนาจแห่ง การรู้แจ้งในอริยสัจจ ๔ (ปฏฺิเวธวเสณ)

ตทณฺวัตติกมโนทวารวฺธิ หรือ อนุพันธกมโนทวารวฺธิ

ตทณฺวัตติกมโนทวารวฺธิ หรือ อนุพันธกมโนทวารวฺธิ คือ มโนทวารวฺธิ ที่เกิดต่อจากปัญจทวารวฺธิ อันมีปรมัตถเป็นอารมณ์ เพื่อให้รู้เรื่องราวของบัญญัติ ตามโวหารของโลก จากปรมัตถอารมณ์นั้นตทณฺวัตติกมโนทวารวฺธิ หรือ อนุพันธกมโนทวารวฺธิ ที่เกิดติดต่อกับปัญจทวารวฺธิ นั้น มีอยู่ ๔ อย่าง หรือ ๔ วิธี คือ

๑. อดีตคคฺคณวฺธิ เป็นวิธีที่รับอารมณ์ตามปัญจทวารวฺธิ ซึ่งปัญจทวารวฺธิได้ ประสบมา แต่ว่าอารมณ์นั้นได้หมดอายุและดับไปแล้ว

ปัญจทวารวฺธิมีอารมณ์เป็นปรมัตถ และเป็นปัจจุบันอารมณ์ด้วย ส่วนอดีตคคฺคณวฺธิ ก็มีอารมณ์เป็นปรมัตถ ซึ่งเป็นอารมณ์เดียวกับปัญจทวารวฺธินั่นเอง แต่ว่า เป็นอดีตอารมณ์

จักขุทวารวฺธิ มีอารมณ์เป็นปรมัตถ และเป็นปัจจุบันอารมณ์ ดังภาพนี้

ตี น ท ป จักขุ สํ สัน วุ ช ช ช ช ช ช ช ช ต ต

อดีตคคณวิถี มีอารมณ์เป็นปรมัตถ แต่เป็นอดีตอารมณ์ ดังภาพนี้

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช ต ต

การเกิดขึ้นของปัญจทวารวิถี และอดีตคคณวิถีทั้ง ๒ วิถีนี้ เกิดสลับกันเป็น จำนวนหลายร้อยหลายพันรอบ

๒. สมุหคคณวิถี เป็นวิถีที่รับอารมณ์เหล่านั้นมารวมกัน เพื่อให้ได้ความ วิถีนี้ก็เกิดหลายร้อยหลายพันรอบเหมือนกัน

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช ต ต

สมุหคคณวิถี ก็มีอารมณ์เป็นปรมัตถ และเป็นอดีตอารมณ์เช่นเดียวกับ อดีตคคณวิถี

๓. อัถถคคณวิถี เป็นวิถีที่รู้เนื้อหาของอารมณ์นั้น เกิดได้มากมายหลาย รอบเช่นเดียวกัน

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

อัถถคคณวิถี มีอารมณ์เป็นบัญญัติ คือรู้เนื้อหาของอารมณ์นั้น ตามไวยาหาร ของโลก มีข้อสังเกตว่า วิถีที่มีอารมณ์เป็นบัญญัติก็ไม่มี ตทาลัมพะนะ

๔. นามคคณวิถี เป็นวิถีที่รู้ชื่อของอารมณ์นั้น ๆ เกิดได้เป็นจำนวนมาก หลายรอบเช่นเดียวกัน

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

นามคคณวิถีนี้ ก็มีอารมณ์เป็นบัญญัติเหมือนกัน คือ รู้ชื่อของอารมณ์นั้น ตามไวยาหารของโลก

ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เป็นทางจักขุทวาร มีรูป คือสีหรือวัณณะเป็นอารมณ์ ถ้าหากว่าผู้นั้นไม่เคยเห็นรูปนั้นมาก่อน ไม่รู้ว่ารูปนั้นชื่ออะไร นามคคณวิถีก็ไม่เกิด กล่าวคือไม่เคยเห็น " ไก่ " ก็เพียงแต่เห็นรูปร่างว่าเป็นอย่างนั้น ๆ แต่ไม่รู้ว่าเขาเรียกชื่อกันว่า " ไก่ "

ทางจักขุทวาร อันมีรูปเป็นอารมณ์ ทางชานทวาร อันมีกลิ่นเป็นอารมณ์ ทางชีวหาทวาร อันมีรสเป็นอารมณ์ และทางกายทวารอันมีสิ่งที่มากระทบถูกต้องเป็นอารมณ์ทั้ง ๔ นี้ วิถีจิตเกิดดังกล่าวมานี้ เฉพาะอย่างยิ่ง อัถถคคณวิถีเกิดก่อน

นามัคคหณวิถึเกิดทีหลัง

แต่ถ้าถ้าเป็นวิถึทีเกิดทางไสตทวาร อันมีเสียง คือ สัททะเป็นอารมณ์แล้ว นามัคคหณวิถึเกิดก่อน อตถัคคหณวิถึ เกิดทีหลัง และถ้าเสียงนั้นมีพยางค์เดียว หรือ คำเดียว สมุห์คคหณวิถึก็ไมเกิด เพราะไม่ ต้องการมีการรวมอะไรแต่อย่างใด หรือถ้า ไม่รู้เนื้อความของสัททอารมณ์นั้น เช่น ได้ยินภาษาต่างประเทศทีตนไม่มี ความรู้ อตถัคคหณวิถึก็ไมเกิด ปัญจารมณทีไมเกี่ยวแก่ชื่อต่าง ๆ เช่น เห็นคนกวักมือเรียก หรือร้องเรียกว่า มานี เป็นต้น นามัคคหณวิถึก็ไมเกิด

อนึ่ง นอกจากทีได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีกรจำแนก จัก ซอย อตถัคคหณวิถึ ให้ ละเอียดออกไปอีก คือ

กายวิญญุตติคคหณวิถึ เกิดต่อจากอตถัคคหณวิถึ เป็นวิถึทีรู้ความหมายของ กาย วิญญุตตินั้น เช่น รู้ว่าผู้ทีกำลังกวักมืออนั้น กำลังเรียก

วจีวิญญุตติคคหณวิถึ ก็ทำนองเดียวกัน คือ รู้ความหมายของวจีวิญญุตติว่า เสียง นั้นเป็นเสียงเรียก

อธิปายัคคหณวิถึ เป็นวิถึทีเกิดต่อจากกายวิญญุตติคคหณวิถึ หรือวจีวิญญุตติคคหณวิถึ เมื่ออธิปายัคคหณวิถึเกิดแล้ว ย่อมรู้ความประสงค์ของผู้ทีกวักมือ หรือ ออกเสียงเรียก ว่าให้เราไปหาเขา แต่อย่างไรก็ดี วิถึทั้ง ๓ นี้คือ กายวิญญุตติคคหณวิถึ วจีวิญญุตติคคหณวิถึ และ อธิปายัคคหณวิถึ ก็อนุโลมเข้าใน อตถัคคหณวิถึนั่นเอง

ตัวอย่างเช่น มีผู้กวักมือเรียก และเรารู้ว่าเรียกเรา วิถึจิตเกิดดังนี้

๑. จักขุทวารวิถึ เป็นรูปารมณ เป็นปรมัตถอารมณ์ เป็นปัจจุบันอารมณ์

ตี น ท ป จักขุ สั สัน วุ ช ช ช ช ช ช ช ต ต

๒. อตติคคหณวิถึ รับรูปารมณทีจักขุวิญญาณได้เห็นแล้วนั้น เป็นปรมัตถ อารมณ แต่เป็นอดีตอารมณ์

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช ต ต

๓. สมุห์คคหณวิถึ รวมรูปารมณ เป็นปรมัตถอารมณ์ เป็นอดีตอารมณ์

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช ต ต

๔. อัศจรรย์คุณวิถีสื่อ รู้เนื้อความ หรือได้ความว่า กวักมือ เป็นบัญญัติอารมณ์

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

๕. กายวิญญัตติคุณวิถีสื่อ รู้ว่าเขาเรียก เป็นบัญญัติอารมณ์

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

๖. อธิปายัคคุณวิถีสื่อ รู้ว่า เรียกเราให้ไปหาเขา เป็นบัญญัติอารมณ์

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

มีผู้ร้องเรียก และเรารู้ว่าเรียกเรา วิถีจิตเกิดขึ้นดังนี้

๑. โสิตทวารวิถี ได้ยินเสียง คือสังขารมณ เป็นปรมัตถอารมณ์ เป็นปัจจุบันอารมณ์

ตี น ท ป โสิต สั สัน วุ ช ช ช ช ช ช ช ต ต

๒. อตีตคุณวิถีสื่อ รับสังขารมณโสตวิญญานได้ยินแล้วนั้น เป็นปรมัตถ อารมณ์ เป็นอดีตอารมณ์

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช ต ต

๓. สมุหคคุณวิถีสื่อ รวมสังขารมณ รวมเสียงที่ได้ยิน เป็นปรมัตถอารมณ์ เป็นอดีต อารมณ์

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช ต ต

แต่ถ้าเสียงที่เรียกนั้น พยางค์เดียว หรือคำเดียว สมุหคคุณวิถีสื่อก็ไม่เกิด เพราะไม่มี อะไรที่จะต้องรวม

๔. นามคคุณวิถีสื่อ รู้ชื่อ รู้ชื่อ ว่าเสียงนั้นเป็นชื่อ เป็นบัญญัติอารมณ์

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

๕. อัศจรรย์คุณวิถีสื่อ รู้เนื้อความ หรือได้ความว่า เป็นชื่อเรา เป็นบัญญัติ อารมณ์

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

๖. กายวิญญัตติคุณวิถีสื่อ รู้ว่าเขาเรียกเรา เป็นบัญญัติอารมณ์

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

๗. อธิปายัคคุณวิถีสื่อ รู้ว่า เรียกเราให้ไปหาเขา เป็นบัญญัติอารมณ์

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

สุบินวิถิ

สุบินวิถิ คือ ความเป็นไปของจิตในเวลาฝัน ได้แก่ กามชวณมโนทวารวิถิ ที่เกิดขึ้นในขณะนอนหลับ การฝัน ก็มีชัดมากและชัดน้อย ชัดมากก็มีถึงตทาลัมพะณะได้ ชัดน้อยก็มีเพียง ชวณะเท่านั้น

เหตุที่ทำให้เกิดฝันขึ้นนั้น มี ๔ ประการ คือ

๑. **บุพพนิมิต** กรรมใด ๆ ที่ได้กระทำมาแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นกุศลกรรม หรือ อกุศลกรรม กระตุ้นเตือนจิตใจให้ฝันถึงกรรมนั้น ๆ

๒. **จิตอาวรณ์** จิตใจจดจ่อในเรื่องใด ๆ เป็นพิเศษยิ่งก็ทำให้ฝันถึงเรื่องนั้น ๆ

๓. **เทพสังหรณ์** เทวดาดลใจให้ฝัน

๔. **ธาตุกำเริบ** เวลาที่ธาตุไม่ปกติ ก็ทำให้ฝันได้เหมือนกัน

ผู้ที่ฝัน ได้แก่ บุคคล ๖ คือ

๑. ทุคติบุคคล (เว้นส์ตวันรค) ๒. สุขคติบุคคล

๓. ทวิเหตุบุคคล ๔. ติเหตุบุคคล (เว้นรูปพรหม อรูปพรหม)

๕. โสตาบันบุคคล ๖. สกทาคามีบุคคล

ที่สัตวันรคไม่ฝัน เพราะถูกทรมานตลอดเวลา จนไม่มีโอกาสที่จะฝัน

ที่รูปพรหม อรูปพรหม อนาคามีบุคคล และอรหัตตบุคคล ไม่ฝัน เพราะท่าน เหล่านี้ ปราศจาก กามราคะแล้วบุคคลที่ยังฝันอยู่ ล้วนแต่เป็นผู้ที่ยังมีกามราคะ กามฉันทะ อยู่

วิถิจิตของทวารก

ทวารกที่ยังอยู่ในครรรค์มารดานั้น วิถิจิตก็เกิดได้ สำหรับมโนทวารวิถิเกิดได้ ตั้งแต่หลังจากปฏิสนธิ และภวังคจิต ๑๕ ขณะ เป็นต้นมา ส่วนทางปัญญาทวารวิถิเกิด เพียง ๓ วิถิ คือ โสตทวารวิถิ ชิวหาทวารวิถิ และ กายทวารวิถิ สำหรับจักขุทวารวิถิ และฆานทวารวิถินั้น เกิดได้หลังจากที่คลอดจากครรรค์ มารดา และทวารกนั้นมีความสนใจในอารมณ์แล้ว

อัปปनावิถี

อัปปนา แปลว่า ทำลาย คือทำลายกิเลส มีนิรอรณเป็นต้น หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง จิตที่แนบแน่นอยู่ในอารมณ์เดียวโดยเฉพาะถ้าเคยได้อัปปนาจิตในอารมณ์ใด เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้นอีกเวลาใด หรือขณะใด ก็จะต้องมีอารมณ์อย่างนั้นเสมอไป ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอารมณ์อย่างอื่นเลย

อัปปนาจิต คือจิตที่แนบแน่นอยู่ในอารมณ์เดียวโดยเฉพาะ **ได้แก่ จิต**

๓๕ หรืออย่างพิสดาร ๖๗ ดวง คือ

มหัคคตจิต ๒๗

โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ส่วน **อัปปนาวิถี** คือ วิถีจิตที่มีอัปปนาจิตอยู่ในวิธินั้น **ได้แก่ จิต ๒๖** หรืออย่างพิสดาร ๕๘ ดวง คือ

มหัคคตกุสลจิต ๙

มหัคคตกิริยาจิต ๙

โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

อัปปนาชวณะ คือ ชวณจิตที่แนบแน่นอยู่ในอารมณ์เดียวโดยเฉพาะ **ได้แก่ จิต ๒๖ หรือ ๕๘** เท่ากัน และเหมือนกันกับอัปปนาวิถีจิตนั่นเอง เพราะชวณะ เป็นจิตที่อยู่ในวิถี

อัปปนาวิถี หรือ **อัปปนาชวณะ** เกิดได้ทาง มโนทวารวิถี ทางเดียวเท่านั้น ไม่เกิดทางปัญจทวารวิถีเลย

อัปปนาวิถี เป็นมโนทวารวิถีก็จริง **แต่ไม่จำแนก** เป็นวิภูตารมณวิถี และ อวิภูตารมณวิถี เหมือนอย่างมโนทวารกามวิถี เพราะอัปปนาวิธียังมีแต่วิภูตารมณวิถี อย่างเดียว ด้วยเหตุว่า ถ้าอารมณ์นั้นไม่ชัดเจนแจ่มแจ้งจริงๆ แล้ว อัปปนาชวณะ จะเกิดไม่ได้เลย

อัปปนาวิติ จำแนก ได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. โลกียอัปปนาวิติ
๒. โลกุตตรอัปปนาวิติ

โลกียอัปปนาวิติ

โลกียอัปปนาวิตี ได้แก่ มหัคคตจิตทั้ง ๒๗ ดวง

แต่ โลกียอัปปนาวิติ หรือ โลกียอัปปนาชวณะ ได้แก่ มหัคคตชวณจิต ๑๘ ดวง คือ มหัคคตกุสลจิต ๙ มหัคคตกิริยาจิต ๙ เท่านั้น

ส่วนมหัคคตวิบากจิตอีก ๙ ดวงนั้น ไม่นับเป็นโลกียอัปปนาวิติ เพราะเป็นจิต ที่พ้นวิถึ (พ้นทวารด้วย) และไม่นับเป็นโลกียอัปปนาชวณะ เพราะไม่ได้ทำชวณกิจ

โลกียอัปปนาวิตินี้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ วิถึจิตที่ได้ฌาน ที่ถึงฌาน ที่ฌานจิต เกิด (ทั้งนี้หมายถึงเฉพาะฌานจิตที่เป็นกุสล และกิริยาเท่านั้น ยกเว้นฌานจิตที่เป็น วิบาก เพราะเป็นจิตที่พ้นวิถึ)

ผู้ที่ได้ปฐมฌาน เป็นครั้งแรก ก็ดี ได้ทุติยฌาน เป็นครั้งแรก ก็ดี ตลอดจนถึงได้ เนว สันญานา สันญายตนฌานเป็นครั้งแรกก็ดี รวมความหมายว่า ผู้ที่แรกได้ฌาน ชั้นนั้น ๆ วิถึจิตที่ฌานจิตนั้น ๆ เกิดเป็นครั้งแรก เรียกชื่อวิถึจิตนั้นว่า อาทิกัมมิกฌานวิถึ มีวิถึ ดังนี้

อาทิกัมมิกฌานวิถึ ของมันทบุคคล คือบุคคลผู้รู้ช้า

		กามชวณะ มหากุสลญาณสัมปยุตต ๔	โลกียอัปปนาชวณะ กุสลฌานจิต	ภวังคจิต
น	ท	มโน	ปริ อูป อนุ โค	ณ
		ชวณจิต	ชวณจิต	

อาทิกำมิกฌานวิถึ ของติกขบุคคล คือบุคคลผู้รู้เร็ว

			กามชวณะ มหากุศลญาณสัมปยุตต ๔	โลเกียอัปปนาชวณะ กุศลฌานจิต	ภวังคจิต
น	ท	มโน	อุป อนุ โค	ณ	ภ
			ชวณจิต	ชวณจิต	

ความหมายของอักษรย่อ **น**=ภวังคจลณะ, **ท**=ภวังคปุ้จเฉทะ, **มโน**=มโนทวาราว์ชชณะ

, **บริ**=ปริกรรม, **อุป**=อุปจาระ , **อนุ**=อนุโลม, **โค**=โคตรภู, **ณ**= ฌานจิต

คำว่าโคตรภู ในโลเกียอัปปนาวิถึนี้ หมายความว่า โอนโคตรหรือตัดจากโคตร กาม ไปเป็นโคตรพรหม

อาทิกำมิกฌานวิถึ คือวิถึจิตที่ฌานจิตนั้น ๆ เกิดเป็นครั้งแรกนี้ ฌานจิตจะ เกิดเพียงขณะเดียว หรือดวงเดียวเท่านั้นเอง ต่อเมื่อมีวสีคือมีความชำนาญแล้ว จึงจะเกิดได้หลายขณะ

โลกุตตรอัปปนาวิถึ

โลกุตตรอัปปนาวิถึ คือ วิถึจิตที่มีโลกุตตรจิตในวิถึนั้น โลกุตตรจิตเป็นจิตที่แนบแน่นแน่วแน่ในพระนิพพานเป็นอารมณ์แต่อย่างเดียวกันเท่านั้นเอง จะมีอารมณ์เป็นอย่างอื่นไม่ได้

โลกุตตรอัปปนาวิถึ ได้แก่ โลกุตตรจิต คือ มัคคจิต ๔ ผลจิต ๔ หรืออย่าง พิสตารกั มัคคจิต ๒๐ ผลจิต ๒๐ ติเหตุกบุคคลเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานจนบรรลุมัคคผล วิถึจิตที่ถึงมัคคถึงผล นั้นเรียกว่า มัคควิถึ มีวิถึดังนี้

มัคควิถึ ของ มันทบุคคล คือ บุคคลผู้รู้ช้า

			กามชวณะ มหากุศลญาณสัมปยุตต ๔	อัปปนาชวณะ โลกุตตรจิต ๘	
น	ท	มโน	บริ อุป อนุ โค	มัคค ผล ผล	ภ

มโน บริ อูป อนุ มีไตรลักษณ์แห่งรูปนามเป็นอารมณ์

โค มัคค ผล ผล มีนิพพานเป็นอารมณ์

มัคควิธีของ ดิกขบุคคล คือ บุคคลผู้รู้เร็ว

			กามชวณะ	อัปปนาชวณะ
			มหากุศลญาณสัมปยุตต ๔	โลกุตตรจิต ๘
น	ท	มโน	อูป อนุ โค	มัคค ผล ผล ผล ภา

มโน อูป อนุ มีไตรลักษณ์แห่งรูปนาม

โค มัคค ผล ผล ผล มีนิพพานเป็นอารมณ์ เป็นอารมณ์

ในมัคควิธี ไม่ว่าจะ เป็น มันทบุคคล(ผู้รู้ช้า) หรือดิกขบุคคล(ผู้รู้เร็ว) มัคคจิต ก็เกิดขณะเดียวกัน

มันทบุคคล อนุโลมญาณ เกิด ๓ ขณะ, โคตรภูญาณเกิด ๑ ขณะ, มัคคญาณ เกิด ๑ ขณะ, ผลญาณเกิด ๒ ขณะ รวมเป็นชวณะ ๗ ขณะ

			อนุโลมญาณ	โคตรภูญาณ	มัคคญาณ	ผลญาณ
น	ท	มโน	บริ อูป อนุ โค	มัคค	ผล ผล	

ดิกขบุคคล อนุโลมญาณ เกิด ๒ ขณะ, โคตรภูญาณเกิด ๑ ขณะ, มัคคญาณ เกิด ๑ ขณะ, ผลญาณ เกิด ๓ ขณะ รวมชวณะ ๗ ขณะ เหมือนกัน

			อนุโลมญาณ	โคตรภูญาณ	มัคคญาณ	ผลญาณ
น	ท	มโน	อูป อนุ โค	มัคค	ผล ผล ผล ภา	

วิธีจิตของพระโสดาบัน ที่บรรลุ สกทาคามี มัคค - ผล ก็ดี

วิธีจิตของพระสกทาคามี ที่บรรลุ อานาคามี มัคค - ผล ก็ดี

วิธีจิตของพระอนาคามี ที่บรรลุ อรหัตต มัคค - ผล ก็ดี

มีวิธีจิต คือ มัคควิธีอย่างเดียวกับที่ได้แสดงมาแล้วนี้ ส่วนโคตรภู นั้น ไม่เรียกว่า โคตรภู แต่เรียกว่า โวทาน

ในมคฺควิถึ คำว่า **โคตรภู** หมายความว่า ตัดจากโคตรปุถุชนเป็นโคตรอริยะ กล่าวคือ ตัดจากโคตรชนที่หนาแน่นไปด้วยกิเลส เป็นโคตรชนที่ห่างไกลจากกิเลส ส่วนคำว่า **โวทาน** แปลว่า ธรรมขาว หมายความว่า พระสกทาคามี มีธรรม ที่ขาวกว่า สะอาดกว่าพระโสดาบัน, พระอนาคามี ก็มีธรรมที่ขาวยิ่งกว่า สะอาด ยิ่งกว่า พระสกทาคามี, สำหรับพระอรหันต์ นั้นเป็นผู้ที่ขาวสะอาดบริสุทธิ์หมดจด ด้วยประการทั้งปวง

ข้อสังเกตในอัปฺปนาวิถึ

ดังได้กล่าวแล้วว่า อัปฺปนาวิถึเป็นวิถึจิตที่มีอารมณ์ปรากฏทางใจอย่างชัดเจน แจ่มแจ้งมาก เพราะถ้าอารมณ์นั้นไม่ชัดเจนแจ่มแจ้งจริง ๆ แล้ว อัปฺปนาวิถึจะไม่ เกิดเลย นอกจากนี้มีข้อที่ควรสังเกตอีก คือ

ก. กล่าวโดยความชัดแจ้งของอารมณ์ แม้ว่าอัปฺปนาวิถึที่มีอารมณ์ชัดเจนแจ่มแจ้งมาก แต่วิถึจิตก็มีไม่ถึงตทาลัมพะนะ เพราะอัปฺปนาวิถึ มีทั้งกามอารมณ์ กาม ชวนะ และนิพพานเป็นอารมณ์ได้ด้วย

ข. กล่าวโดยอารมณ์ของแต่ละวิถึ ในวิถึเดียวกันนั่นเอง อัปฺปนาวิถึที่มีอารมณ์ ได้มากกว่า ๑ เช่นในมคฺควิถึวิถึจิตตอนตัน ๆ คือ มโนทวาราวชฺชนะ บริกรรม อุปะจาระ อนุโลม มีไตรลักษณ์แห่งรูปนามเป็นอารมณ์ วิถึจิตตอนหลัง ๆ คือ โคตรภู มคฺคจิต ผลจิต มีนิพพานเป็นอารมณ์

ค. กล่าวโดยชวนะ ก็มีได้หลายชาติ เช่น ในมคฺควิถึ บริกรรม อุปะจาระ อนุโลม โคตรภู และมคฺคจิต เป็นชาติกุศล ส่วนผลจิต เป็นชาติวิบาก

ง. นอกจากชวนะมีได้หลายชาติดังกล่าวในข้อ ค. นั้นแล้ว ชวนะยังมีจิตได้หลายประเภท เช่นในอาทิกัมมิกฌานวิถึ บริกรรม อุปะจาระ อนุโลม โคตรภู เป็นจิตประเภทกามาวจรจิต หรือ กามจิต ส่วนฌานจิตเป็นจิตประเภทมหัคคตจิต หรือ ฌานจิตไม่ใช่กามจิต และในมคฺควิถึ บริกรรม อุปะจาระ อนุโลม โคตรภู เป็นจิต ประเภทกามจิต ส่วนมคฺคจิต ผลจิต เป็นจิตประเภทโลกุตตร ไม่ใช่กามจิต

ปัจเจกชนวิถี

ปัจเจกขณะ แปลว่า พิจารณา หมายถึง การพิจารณาเพื่อให้ทราบตาม
สภาวะธรรมที่เป็นจริง

ปัจเจกชนวิถี ก็คือ วิถีจิต หรือ ลำดับความเป็นไปของจิตที่พิจารณาถึง สภาพแห่ง
ความเป็นจริง ดังนั้นจึงเป็นมหากุศล หรือมหาภิริยาชวนมโนทวารวิถี อันเป็นกามวิถี
เมื่อ **มัคควิธีสิ้นสุดลงแล้ว ต้องมีปัจเจกชนวิถีอย่างแน่นอน** จะไม่มีปัจเจกชน
วิถีเกิดภายหลังมัคควิธีนั้นไม่ได้

ปัจเจกชนวิถี ที่เกิดภายหลังมัคควิธี ก็เพื่อพิจารณาธรรม ๕ ประการ คือ

๑. พิจารณามัคค
๒. พิจารณาผล
๓. พิจารณานิพพาน
๔. พิจารณากิเลสที่ได้ละแล้ว
๕. พิจารณากิเลสที่คงเหลืออยู่

ในปัจเจกขณะ ๕ ประการนี้เฉพาะ ๓ ประการแรกคือ การพิจารณามัคค ๑
การพิจารณาผล ๑ และการพิจารณานิพพาน ๑ ต้องมี ต้องพิจารณาอย่างแน่นอน
ขาดไม่ได้ ส่วนการพิจารณากิเลสที่ได้ละแล้ว ๑ และการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่
๑ นั้น บางทีก็พิจารณา บางทีก็ไม่พิจารณา กล่าวคือ ถ้าผู้นั้นได้ศึกษาทางปริยัติ จึง
จะทราบเรื่องราวของกิเลส เมื่อทราบก็พิจารณาได้ แต่ถ้าไม่ได้ศึกษามา ก็ไม่ทราบ
เรื่องจึงไม่พิจารณา

ปัจเจกชนวิถี ที่เกิดหลังจากไสดาปัตติมัคควิธี สกทาคามีมัคควิธี และ
อนาคามีมัคควิธี คิดจำนวนอย่างเต็มที่ ก็พิจารณาทั้ง ๕ ประการ ส่วนปัจเจก ชนวิถี
ที่เกิดภายหลังอรหัตตมัคควิธี ก็พิจารณาเพียง ๔ ประการ เว้นการพิจารณา กิเลสที่
คงเหลือ เพราะพระอรหันต์ท่านละกิเลสได้หมดสิ้นแล้ว ไม่มีกิเลสที่เหลือเลย รวมปัจเจก
ชนวิถีที่เกิดภายหลังมัคควิธี คิดจำนวนอย่างเต็มที่ เป็น ๑๙ ประการ คือ
ปัจเจกชนวิถี ที่เกิดภายหลัง ไสดาปัตติมัคควิธี ๕

ปัจเจกเวทณวิถึ ที่เกิดภายหลัง สกทาคามีมัคควิถึ ๕

ปัจเจกเวทณวิถึ ที่เกิดภายหลัง อนาคามีมัคควิถึ ๕

ปัจเจกเวทณวิถึ ที่เกิดภายหลัง อรหัตตมัคควิถึ ๔

ปัจเจกเวทณวิถึ เกิดหลังจาก อาทิกัมมิกฌานวิถึ และ ฌานสมาบัติวิถึ ทำ หน้าที่พิจารณาองค์ฌานนั้น ก็มีได้ แต่ไม่แน่นอนว่าจะต้องมีเสมอไป แต่หลังจาก อภิญญาวิถึ ผลสมาบัติวิถึ หรือ นิโรธสมาบัติวิถึนั้น ปัจเจกเวทณ วิถึไม่เกิด นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว แม้บุคคลสามัญที่มีใช้ฌานลาภีบุคคล หรือเป็น พระอริยบุคคล ก็มีปัจเจกเวทณวิถึได้ เป็นมหากุศลชวรมโนทวารวิถึ อันเป็นกามวิถึ เช่นเดียวกัน ตัวอย่าง เช่น

อภินปัจเจกเวทณะ ๕ คือ

๑. พิจารณาว่า เรามีความ แก่ เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความ แก่ ไปได้
๒. พิจารณาว่า เรามีความ เจ็บ เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความ เจ็บ ไปได้
๓. พิจารณาว่า เรามีความ ตาย เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความ ตาย ไปได้
๔. พิจารณาว่า เราจักต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น
๕. พิจารณาว่า เรามีกรรมเป็นของตัว ทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว

สมาบัติวิถึ

สมาบัติ แปลว่า การเข้าถึงพร้อมหรือการเข้าอยู่พร้อม สมาบัตินี้มี ๓ อย่างคือ

๑. **ฌานสมาบัติ** การเข้าถึงฌานจิต หรือการเข้าอยู่ในฌานจิต เป็นโลกียะ
๒. **ผลสมาบัติ** การเข้าถึงซึ่งอริยผลจิต หรือการเข้าอยู่ในอริยผลจิต เป็น โลกุตตระ
๓. **นิโรธสมาบัติ** การเข้าถึงซึ่งความดับของจิตและเจตสิก ไม่จัดเป็นโลกียะ หรือโลกุตตระเพราะไม่มีจิตจะดับ

ฌานสมาบัติวิถึ

การเข้าฌานสมาบัติ เพื่อหนีทุกข์เวทนา โดยปรารถนาจะเสวยฌานสุข ยังความอิมใจ หรือความวางเฉย แน่วแน่อยู่ในอารมณ์กัมมัฏฐานนั้น ตราบเท่า เวลาที่ตนอธิษฐาน (คือตั้งความปรารถนาอันแน่วแน่นั้นคงอย่างแรงกล้า) ไว้ ผู้เข้าฌานสมาบัติ

ได้ ต้องเป็นผู้ที่ได้ฌาน และ **ต้องมี วสี** คือความชำนาญ หรือ ความแคล่วคล่อง ว่องไวทั้ง ๕ ประการ ได้แก่

๑. อวชชนวสี ความชำนาญในการ นึกที่จะเข้าฌานตามที่ตนตั้งใจ

๒. สมบัติชชนวสี ความชำนาญในการ เข้าฌาน

๓. อธิฐฐานวสี ความชำนาญในการ ตั้งความปรารถนาที่จะให้ ฌานจิต ตั้งมั่นอยู่ เป็นเวลาเท่าใด

๔. วุฏฐฐานวสี ความชำนาญในการ ออกจากฌาน

๕. ปัจจเวกชนวสี ความชำนาญในการ พิจารณาองค์ฌาน

เมื่อ **ฌานลาภบุคคล** คือบุคคลผู้ได้ฌาน มีความคล่องแคล่วว่องไว ในวสีทั้ง ๕ แล้ว เวลาจะเข้าฌานสมาบัตินั้น ก็จำเป็นต้องตั้งความปรารถนา(อธิษฐาน) ว่า จะเข้าฌานสมาบัติเป็นเวลา.... (ตามความประสงค์ว่าจะเข้าอยู่นานสักกี่ชั่วโมง หรือ กี่วัน) ขอให้ฌานจิตที่เคยได้แล้วนั้นจงบังเกิดขึ้นตามความปรารถนานี้เถิด ขณะที่ตั้ง ความปรารถนา(อธิษฐาน)นี้ กามจิต อันเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต สำหรับปุถุชน และพระเสกขบุคคล หรือกามจิตอันเป็นมหากิริยาญาณสัมปยุตต สำหรับพระอรหันต์ ก็เกิดมีวิถิจิตดังนี้

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

ต่อจากนี้ก็เจริญสมถภาวนา เข้าฌานสมาบัติ โดยเพ่งปฏิภาคนิมิตที่ตนเคยได้ เคย ผ่านมาแล้วนั้น วิถิจิตก็จะเกิดดังนี้

น ท มโน ปริ อุป อนุ โค ฌ ฌ ฌ ๗ลฯ ๗ลฯ ๗ลฯ

(ถ้าเป็นติกขบุคคล ก็ไม่มี บริกรรม) ต่อจากโคตรภู ฌานจิตก็เกิดเรื่อยไปตราบเท่า เวลาที่ตนตั้งความปรารถนาไว้ ต่อเมื่อครบกำหนดเวลาที่ตนอธิษฐานไว้แล้ว ฌานจิต จึงจะหยุดเกิด แล้วก็ป่วนังคจิตต่อไปตามปกติ

อนึ่ง ฌานลาภบุคคล ผู้ได้เพียงปฐมฌาน ก็ต้องเข้าฌานสมาบัติในปฐมฌาน เท่าที่ตนได้ ที่เป็นธรรมดาสามัญ แต่ถ้าได้ฌานที่สูงขึ้นไป ก็เข้าได้ทั้งฌานสูงเท่าที่ ตน ได้ และเข้าสมาบัติในฌานที่ต่ำกว่าก็ได้ด้วย เช่นผู้ที่ได้ ตติยฌาน เข้าตติยฌาน

สมาบัติได้ เข้าทุติยฌานสมาบัติได้ หรือจะเข้าปฐมฌานสมาบัติก็ได้ (ข้อนี้ผิดกับ การเข้าผลสมาบัติ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป)

ผลสมาบัติวิถิ

การเข้าผลสมาบัติ เป็นการเข้าอยู่ในอารมณ์พระนิพพาน ที่ได้มาจากอริยผล ญาณอันบังเกิดแล้วแก่ตน เพื่อเสวยโลกุตตรสุข ซึ่งเป็นความสงบสุขที่พึงเห็น ประจักษ์ได้ในปัจจุบัน พระนิพพาน ที่เป็นอารมณ์ของผลสมาบัตินั้นมีชื่อ ๓ ชื่อหรือมี ๓ อาการคือ

๑. อนิมิตตนิพพาน หมายถึงว่า ผู้ที่ก้าวขึ้นสู่มรรคผลนั้น เพราะเห็นความ ไม่เที่ยงอันปราศจากนิमितเครื่องหมาย คือ อนิจจัง โดยบุญญาธิการแต่ปางก่อน แรงด้วยศีล เมื่อเข้าผลสมาบัติก็คงมีอนิมิตตนิพพาน เป็นอารมณ์

๒. อัปปณิหิตนิพพาน หมายถึงว่า ผู้ที่ก้าวขึ้นสู่มรรคผลนั้น เพราะเห็นความ ทนอยู่ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลงไป อันหาเป็น ปณิธิ ที่ตั้งไม่ได้ คือทุกขัง โดยบุญญาธิการแต่ปางก่อนแรงด้วยสมาธิ เมื่อเข้าผลสมาบัติ ก็คงมี อัปปณิหิตนิพพาน เป็นอารมณ์

๓. สุญญตนิพพาน หมายถึงว่า ผู้ที่ก้าวขึ้นสู่มรรคผลนั้น เพราะเห็นความ ไม่ใช่ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ อันเป็นความว่างเปล่า คืออนัตตา โดยบุญญาธิการ แต่ปางก่อนแรงด้วยปัญญา เมื่อเข้าผลสมาบัติ ก็คงมี สุญญตนิพพาน เป็นอารมณ์

บุคคลที่เข้าผลสมาบัติได้ต้องเป็นพระอริยบุคคล คือเป็น พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี หรือ พระอรหันต์ ส่วนปุถุชนจะเข้าผลสมาบัติไม่ได้เลย เป็นอันขาด

พระอริยเจ้าที่จะเข้าผลสมาบัติ ก็เข้าได้เฉพาะอริยผลที่ตนได้ ที่ตนถึงครั้งสุดท้ายเท่านั้น แม้อริยผลที่ตนได้และผ่านพ้นมาแล้วก็ไม่สามารถจะเข้าได้ กล่าวคือ พระโสดาบัน ก็เข้าผลสมาบัติได้แต่ โสดาปัตติผล พระสกทาคามี ก็เข้าผลสมาบัติได้แต่ สกทาคามีผล เท่านั้น จะเข้าโสดาปัตติผล ซึ่งถึงแม้ว่าตนจะเคยได้เคยผ่านเคยพ้นมาแล้ว ก็หาได้ไม่

พระอนาคามี ก็เข้าผลสมาบัติได้แต่เฉพาะ อนาคามีผล

พระอรหันต์ ก็เข้าผลสมาบัติได้แต่ อรหันต์ผลโดยเฉพาะเช่นกัน

พระอริยบุคคล ผู้จะเข้าผลสมาบัติ กิจเบื้องต้นก็ต้องตั้งความปรารถนาว่า จะเข้าผลสมาบัติเป็นเวลา .... (ตามความประสงค์ที่จะเข้าอยู่สักกี่ชั่วโมง หรือกี่วัน) ขอให้ผลจิตที่เคยปรากฏมาแล้วนั้น จงบังเกิดขึ้นตามความปรารถนานี้เถิด

ขณะที่ตั้งความปรารถนา(อธิษฐาน) นี้ กามจิตอันเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตตสำหรับพระอริยเบื้องต้น ๓ หรือกามจิตอันเป็นมหากิริยาญาณสัมปยุตต สำหรับ พระอรหันต์ก็เกิด มีวิถีจิตซึ่งเรียกว่า **อธิฐานวิถี** ดังนี้

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช

ต่อจากอธิฐานวิถี ก็เจริญวิปัสสนาภาวนา มีไตรลักษณ์แห่งรูปนามเป็น อารมณ์ เริ่มแต่อุท্থัพพญาณเป็นต้นไป ผลจิตก็จะเกิด วิถีจิตนี้ชื่อว่า ผลสมา บัติวิถี มีวิถีดังนี้

น ท มโน อนุโลม อนุโลม อนุโลม อนุโลม ผล ผล ผล ฯลฯ ฯลฯ

อนุโลม ๔ ขณะ สำหรับมันทบุคคล หรืออนุโลม ๓ ขณะ สำหรับติกขบุคคล ต่อจากอนุโลม ผลจิตก็เกิดเรื่อยไปเป็นจำนวนมากมาย ไม่สามารถที่จะประมาณได้ จนครบกำหนดเวลาที่ตนปรารถนาไว้ ผลจิตจึงจะหยุดเกิด แล้วก็ป็นภวังคจิตต่อไป ตามปกติ อนึ่ง จิตในผลสมาบัติวิถีนี้ ไม่เรียกว่า บริกรรม อุปจาระ อนุโลม โคตรภู เหมือนอย่างในมัคควิถี แต่เรียก อนุโลมอย่างเดียวกันทั้ง ๔ ขณะ เพราะผลสมาบัติวิถี นี้ ไม่ได้ทำการประหารกิเลส เหมือนอย่างในมัคควิถี เป็นแต่จิต ๔ ดวงนี้เกิดขึ้น เพื่ออนุโลมให้จิตถึงพระนิพพาน หรือให้แนบแน่นในอารมณ์พระนิพพาน

นิโรธสมาบัติวิถี

การเข้านิโรธสมาบัติ เหมือนฝึกนิพพาน เข้าสู่ความดับสนิทแห่งนามขันธ์ โดยปราศจากอันตรายใด ๆ เป็นมหาสันติสุขอันยอดเยี่ยม ดังนั้นพระอริยเจ้าจึงนิยม เข้าผลสมาบัติ และนิโรธสมาบัติด้วยศรัทธา และฉันทะในอมตรสนั้น จนกว่าจะ นิพพาน **ผู้ที่เข้านิโรธสมาบัติได้ ต้องเป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ดังจะกล่าวต่อไป นี้ คือ**

๑. ต้องเป็นพระอนาคามี หรือพระอรหันต์
๒. ต้องได้ฌานสมาบัติทั้ง ๘ กล่าวคือ ต้องได้รูปฌาน และ อรูปฌานด้วย ทุกฌาน
๓. ต้องมีวิสี ขำนาญคล่องแคล่วในสัมปทา คือ ถึงพร้อมสี่ประการ ได้แก่

- ก. มีสมถผล และวิปัสสนาผล คือ มีสมาธิ และปัญญาเป็นกำลัง ขำนาญ
- ข. ขำนาญในการระงับกายสังขาร (คือลมหายใจเข้าออก) ขำนาญในการระงับ วสีสังขาร (คือ วิตก วิจาร ที่ปรุงแต่งวาจา) ขำนาญในการ ระงับจิตตสังขาร (คือ สัญญา และเวทนาที่ทำให้เจตนาปรุงแต่งจิต)
- ค. ขำนาญใน โสฬสญาณ (คือ ญาณทั้ง ๑๖)
- ง. ขำนาญใน ฌานสมาบัติ ๘ มาก่อน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเข้านิโรธสมาบัติ จำเป็นต้องใช้กำลังทั้ง ๒ ประการ คือ กำลังสมถภาวนา ต้องถึงแนวสัญญาณาสัญญาตณฌาน และกำลังวิปัสสนาก็ต้องถึง ตติยมัคคเป็นอย่างต่ำ กล่าวคือ ต้องใช้ทั้งกำลังสมาธิ และกำลังปัญญาควบคู่กันด้วย

๔. ต้องเป็นบุคคลในภุมิที่มีขั้น ๕ (คือ ปัญจเวการภุมิ) เพราะในอรุภุมิ เข้านิโรธสมาบัติไม่ได้ ด้วยเหตุว่าไม่มีรูปฌาน

พระอนาคามี หรือ พระอรหันต์ ที่ได้สมาบัติ ๘ อันเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ดังกล่าวแล้ว **เมื่อจะเข้านิโรธสมาบัตินั้น ต้องกระทำดังนี้**

- (๑) เข้าปฐมฌาน มีกัมมัฏฐานใดกัมมัฏฐานหนึ่ง ที่ตนได้มาแล้วเป็นอารมณ์ ปฐมฌานกุศลจิตสำหรับพระอนาคามี หรือ ปฐมฌานกิริยาจิตสำหรับพระอรหันต์ ก็เกิดขึ้น ๑ ขณะ ดังภาพนี้

ภ น ท มโน ปริ อุป อนุ โค ฌาน ภ

- (๒) เมื่อออกจากปฐมฌานแล้ว ต้องพิจารณาองค์ฌาน โดยความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งการพิจารณาเช่นนี้ เรียกว่า ปัจจเวกขณวิถิ

ภ น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช ภ

- (๓) เข้าทุติยฌาน ฌานจิตก็เกิด ๑ ขณะ

- (๔) เข้าปัจจเวกขณวิถิ

- (๕) เข้าตติยฌาน ฌานจิตเกิด ๑ ขณะ
- (๖) เข้าปัจจุเวกขณวิถิ
- (๗) เข้าจตุตถฌาน ฌานจิตเกิด ๑ ขณะ
- (๘) เข้าปัจจุเวกขณวิถิ
- (๙) เข้าปัญจฌาน ฌานจิตเกิด ๑ ขณะ
- (๑๐) เข้าปัจจุเวกขณวิถิ
- (๑๑) เข้าอรุปฌาน คือ อากาสนัญญายตนฌาน ฌานจิตเกิด ๑ ขณะ
- (๑๒) เข้าปัจจุเวกขณวิถิ
- (๑๓) เข้าวิญญาณัญญายตนฌาน ฌานจิตเกิด ๑ ขณะ
- (๑๔) เข้าปัจจุเวกขณวิถิ
- (๑๕) เข้าอาภิญัจญายตนฌาน ฌานจิตเกิด ๑ ขณะ
- (๑๖) เมื่อออกจาก อาภิญัจญายตนฌานแล้ว **ไม่ต้องเข้าปัจจุเวกขณวิถิ** แต่เข้า อธิฐานวิถิ คือ ทำ

บุพพกิจ ๔ อย่าง ได้แก่

ก. นานาพทุ อวิโกปน อธิษฐานว่า บริหารต่าง ๆ ตลอดจณร่างกาย ของข้าพเจ้า ขออย่าให้เป็นอันตราย

ข. สงฆปฏิมานน อธิษฐานว่า เมื่อสงฆ์ประชุมกัน ต้องการตัวข้าพเจ้า ขอให้ ออกได้ โดยมีต้องให้มาตาม

ค. สตุฏฺปะโกสน อธิษฐานว่า ถ้าพระพุทธองค์มีพระประสงค์ตัว ข้าพเจ้า ก็ ขอให้ ออกได้ โดยมีต้องให้มีผู้มาตาม

ง. อทุธาน ปริจฺเจท อธิษฐานกำหนดเวลาเข้าว่าจะเข้าอยู่นานสัก เท่าใด รวมทั้งการพิจารณาอายุสังขารของตนด้วยว่าจะอยู่ถึง ๗ วันหรือไม่ ถ้าจะตายภายใน ๗ วัน ก็ไม่เข้า หรือเข้าให้น้อยกว่า ๗ วัน

(๑๗) อธิษฐานแล้วก็เข้าเนวส์ญญานาส์ญญายตนฌาน วิถินี้ เนวส์ญญานาส์ญญายตนฌาน เกิดขึ้น ๒ ขณะ(๒ ขณะ ไม่ใช่ ๑ ขณะ)

(๑๘) ลำดับนั้น จิต เจตสิก และจิตตชรูปก็ดับไป ไม่มีเกิดขึ้นอีกเลย ส่วน กัมมชรูป อุตฺตชรูป และอาหารชรูป ยังคงดำรงอยู่ และดำเนินไปตามปกติ หาได้ดับ ไปด้วยไม่ จิต เจตสิก และจิตตชรูป คงดับอยู่จนกว่าจะครบกำหนดเวลาที่ได้อธิษฐานไว้

(๑๙) เมื่อครบกำหนดเวลาที่ได้อธิษฐานไว้ ซึ่งเรียกว่า ออกจากนิโรธสมาบัติ นั้น อนาคตคามิผล สำหรับอนาคตคามิบุคคล หรืออภัตตผล สำหรับอภัตตบุคคล ก็เกิดขึ้น ๑ ขณะก่อน ต่อจากนั้น จิต เจตสิก และจิตตชรูปจึงจะเกิดตาม ปกติต่อไป ตามเดิม

อภิญาญวธิ

อภิญาญ แปลว่า **รู้ยิ่ง รู้พิเศษ** มีความหมายว่า เป็นจิตที่มีความรู้อันยิ่งใหญ่ เป็นพิเศษจนมีอำนาจสามารถที่จะบันดาลให้เกิด สิ่งที่ตนปรารถนาได้ ต้องใช้ **รูปาวจรปัญญาจณมานกุสล** หรือ **รูปาวจรปัญญาจณมานกิริยา** ที่ได้มาจากกสิณเป็นบาทให้เกิดอภิญาญจิต ดังนั้นอภิญาญนี้จึงมีได้แต่ในภูมิที่มีขันธ์ ๕ เพราะต้องทำ อภิญาญ ด้วยรูปฌาน

อภิญาญที่ต้องอาศัยรูปาวจรปัญญาจณมานจิตเป็นบาทให้เกิดนั้น มี ๕ ประการ คือ

๑. **บุพเพนิวาสานุสสติ** ระลึกชาติก่อนที่เคยเกิดมาแล้วได้
๒. **ทิพพจักขุ หรือ จตุปปาตญาณ** คือ ตาทิพย์เหมือนเทวดา และพรหม สามารถเห็นเหตุการณ์ไกล ๆ ที่ไปไม่ถึงได้ และ รู้จติ ปฏิสนธิ ของสัตว์ทั้งหลาย
๓. **ปรจิตตวิชชานน หรือ เจโตปริยญาณ** รู้จักจิตใจของผู้อื่นได้
๔. **ทิพพโสต** คือ หูทิพย์เหมือนเทวดาและพรหม สามารถฟังเสียงที่ไกล ๆ ได้
๕. **อิทธิวิธ** แสดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ได้

ผู้ทำอภิญาญได้ ต้องเป็นผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

๑. **ได้สมาบัติทั้ง ๘** คือ ได้ทั้งรูปฌานสมาบัติ และอรุฌานสมาบัติ โดย ครบถ้วน
๒. **ต้องได้ทำการฝึกฝนอบรม** (เป็นพิเศษอีก ๑๔ นัย) เพื่อให้ได้อภิญาญ และต้องแคล่วคล่องว่องไวในกระบวนกรอบรม (ทั้ง ๑๔ นัย) นั้นด้วย (กระบวน การอบรม

เป็นพิเศษ ๑๔ นั้นนั้น แสดงไว้ในปริจเฉทที่ ๙) เมื่อฉานลาภบุคคลผู้มีลักษณะดังกล่าว พรารถนาจะทำอภิญญาอย่างไรอย่างหนึ่ง ต้องกระทำดังนี้ คือ

๑. ต้องเข้ารูปาวจรปัญญาจรมณก่อน เพื่อเป็นบาทให้จิตมีกำลังกล้าแข็ง ซึ่งเรียกชื่อว่า **ปาทกณานวิธิ** วิธิจิตเป็นดังนี้

ภ น ท มโน ปริ อุป อนุ โค ฌ ฌ ฌ ฌ ฌ ภา

๒. แล้วก็อธิษฐาน คือ ตั้งความปรารถนา ความมุ่งมั่นอันแน่วแน่มั่นคง อย่างแรงกล้า ว่าประสงค์อภิญญาอย่างไร ซึ่งเรียกชื่อว่าอธิษฐานวิธิ เป็นกามวิธิ ดังนี้

ภ น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช ภา

๓. ต่อจากนั้นก็เข้ารูปาวจรปัญญาจรมณอีก เรียก ปาทกณานวิธิ เหมือนกัน วิธิจิตเป็นดังนี้

ภ น ท มโน ปริ อุป อนุ โค ฌ ฌ ฌ ฌ ฌ ภา

๔. ลำดับสุดท้าย อภิญญาจิตก็จะเกิดขึ้นตามความปรารถนาที่ได้อธิษฐานนั้น วิธินี้จะเกิดอภิญญาจิตขณะเดียวเท่านั้น ดังนี้

ภ น ท มโน ปริ อุป อนุ โค อภิญญา ภา

ขณะที่อภิญญา กำลังเกิดอยู่นั้น มโนทวารวิธิที่เกิดต่อจากอภิญญาวิธินั้น เป็น มหา กุศลหรือมหาภิริยาตามควรแก่บุคคลที่แสดงอภิญญา และเป็นกามชวนมโน ทวารวิธิ ถ้าหากว่า ได้กระทำดังกล่าวแล้ว แต่อภิญญา ยังไม่เกิด ก็ต้องตั้งต้นเริ่มทำมา ตั้งแต่ต้นใหม่อีก จนกว่าอภิญญาจิตจะเกิด

อนึ่ง ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่าบุคคลที่แสดงอภิญญาได้ ก็ด้วยอำนาจแห่งการเจริญสมถภาวนาจนได้สมบัติทั้ง ๘ เช่นนี้ท่านเรียกว่า **ปฏิปทาสิทธิณาน** ซึ่งมีความหมายว่า สำเร็จถึงซึ่งฉานด้วยการปฏิบัติ ยังมีบุคคลอีกประเภทหนึ่งซึ่งในชาตินั้นไม่เคยเจริญสมถภาวนา เป็นแต่เจริญ วิปัสสนาภาวนาอย่างเดียว ถึงกระนั้นก็ดี บางบุคคลพอบรรลุมัคคผล ก็ถึงพร้อมซึ่ง ฉานด้วย จนถึงแสดงอภิญญาได้ก็มี เช่น พระจุฬปิณฑก เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็ได้แสดงปาฏิหาริย์เป็น

ภิกษุหลายรูปจนเต็มพระเชตวัน เช่นนี้ท่านเรียกว่า **มัคคสีทธิมาน** ซึ่งมีความหมายว่า ได้ฌานด้วยอำนาจแห่งมัคค

มรณาสันนวิถิ

มรณาสันนวิถิ เป็นวิถิจิตที่ใกล้ตาย วิถินี้ชวณจิตเกิดเพียง ๕ ขณะเท่านั้น เพราะจิตมีกำลังอ่อนมากแล้ว เมื่อสุดวิถิของมรณาสันนวิถิ จุติจิตต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ๑ ขณะ สัตว์นั้นก็ถึงแก่ความตาย เมื่อจุติจิตดับลงแล้ว ปฏิสนธิก็เกิดติดต่อกันในทันทีทันใด ไม่มีจิตอื่นมาเกิด คั่นระหว่างจุติกับปฏิสนธิจิตเลย(เว้นจุติจิตของพระอรหันต์ ไม่มีปฏิสนธิจิตมาเกิด ต่อ สัตว์ที่ใกล้ตาย ก่อนที่จุติจิตเกิด ถ้ามี รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสถูกต้อง เป็น อารมณฺ์ มรณาสันนวิถินั้นเรียกว่า มรณาสันนวิถิทางปัญจทวาร ถ้ามีความคิดนึกในทางใจเป็น อารมณฺ์ มรณาสันนวิถินั้นก็เรียกว่า มรณาสันน วิถิทางมโนทวาร

มรณาสันนวิถิทางปัญจทวาร แต่ละทวาร มี ๔ วิถิ ดังนี้

ภ ตี น ท ป วิ สํ สัน วุ ช ช ช ช ช ต ต จุติ ปฏิ ภ
 ภ ตี น ท ป วิ สํ สัน วุ ช ช ช ช ช ต ต ภ จุติ ปฏิ ภ
 ภ ตี ตี ตี น ท ป วิ สํ สัน วุ ช ช ช ช ช จุติ ปฏิ ภ
 ภ ตี ตี ตี น ท ป วิ สํ สัน วุ ช ช ช ช ช ภ จุติ ปฏิ ภ

มรณาสันนวิถิทางมโนทวาร มี ๔ วิถิ เช่นเดียวกัน

ภ น ท มโน ช ช ช ช ช ต ต จุติ ปฏิ ภ
 ภ น ท มโน ช ช ช ช ช ต ต ภ จุติ ปฏิ ภ
 ภ น ท มโน ช ช ช ช ช จุติ ปฏิ ภ
 ภ น ท มโน ช ช ช ช ช ภ จุติ ปฏิ ภ

ในมรณาสันนวิถิ มี กรรม กรรมนิमित คตินิมิต เป็นอารมณฺ์แน่นอน กรรม อารมณฺ์ กรรมนิमितอารมณฺ์ คตินิมิตอารมณฺ์ ที่เกิดขึ้นในมรณาสันนวิถินี้แหละ เป็น เครื่องหมายบ่งบอกภพชาติที่จุติสัตว์นั้นจะไปปฏิสนธิ กรรมอารมณฺ์ กับ คตินิมิต อารมณฺ์ ทั้ง ๒ นี้ เกิดเฉพาะทางมโนทวาร ส่วน กรรมนิमितอารมณฺ์เกิดได้ทั้ง ๖ ทวาร

โดยเฉพาะ มรณาสันนวิถีของพระอรหันต์ ไม่มีกรรมอาภรณ์ กรรมนิमित อาภรณ์ หรือ คตินิมิตอาภรณ์ แม้แต่อย่างเดียว เพราะท่านไม่ต้องปฏิสนธิอีกแล้ว อาภรณ์ในมรณาสันนวิถีทั้ง ๓ คือ กรรมอาภรณ์ กรรมนิमितอาภรณ์ คตินิมิต **อาภรณ์ นี้ เกิดขึ้นด้วยอำนาจของกรรมทั้ง ๔ คือ**

๑. ครุกรรม คือ กรรมที่หนัก ทางอกุศล ได้แก่ ปัญจानันตริยกรรม (อนันตริยกรรมทั้ง ๕) ในทางกุศลได้แก่ มหัคคตกุศล ๙ ถ้าได้ทำกรรมหนักเช่นนี้ ครุกรรมต้องให้ผลก่อน อนันตริยกรรม ๕ ได้แก่ มาตุฆาต ปิตุฆาต อรหันตฆาต โลहितุปปาต และ สังฆเภท

๒. อาสันนกรรม คือ กรรมที่กระทำเมื่อใกล้ตาย มีทั้งทางกุศล และทาง อกุศล ถ้าไม่มีครุกรรมแล้ว อาสันนกรรมนี้ต้องให้ผลเป็นอันดับแรก

๓. อาจิณณกรรม คือ กุศลกรรม และกุศลกรรมที่ทำอยู่เสมอเป็นอาจิณ ถ้าไม่มีครุกรรมและอาสันนกรรมแล้ว อาจิณณกรรมนี้ก็ให้ผลก่อน

๔. กฏัตตากรรม คือ กุศลกรรม และอกุศลกรรมที่ไม่ครอบงำของกัมมบถ จัดเป็นกรรมเล็กน้อย ถ้าไม่มีกรรมอื่นคือ ๓ อย่างข้างต้นนั้น จึงเป็นหน้าที่ของ กฏัตตากรรมนี้ให้ผล

อ้างอิง

<https://www.thepathofpurity.com/>

คู่มือศึกษาพระอภิธรรม ปริจเฉทที่ ๔ วิถีสังคหวิภาค หลักสูตรปริญญาธรรมชั้นโท
สถาบันการศึกษาพระอภิธรรม มูลนิธิปริญญาธรรม รวบรวมโดย ชุนสรพกิจโกศล
(โกวิท ปัทมะสุนทร)

บทวิเคราะห์

เรื่องพระสุธรรมเถระ ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระสุธรรมเถระ ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “ อสนุตฺถ์ ภาวมิจุเจยฺย ” เป็นต้น

จิตตคฤหบดี ถวายสวนเป็นสังฆาราม

ก็เทศนา ตั้งขึ้นแล้ว ในมัจฉิกาสนทนนคร จบแล้วในกรุงสาวัตถี.

ความพิสดารว่า จิตตคฤหบดี ในมัจฉิกาสนทนนคร เห็นพระมหานามเถระ ภายในพวกภิกษุปัญจวัคคีย์ เทียบวิณฑบาตอยู่ เลื่อมใสในอิริยาบถของพระเถระแล้ว จึงรับบาตร นิมนต์ให้เข้าไปสู่เรือน ให้ฉันแล้ว ในกาลเสร็จภัตติกิจ สดับธรรมกถา

บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว เป็นผู้มีศรัทธา ไม่หวั่นไหว ใคร่เพื่อจะทำอุทธานของตนอันชื่อว่า อัมพาทฏวัน ให้เป็นสังฆาราม จึงหลังน้ำลงในมือของพระเถระ มอบถวายแล้ว ในขณะที่นั้น มหาปฐพี ทำน้ำที่สุด ให้หวั่นไหวด้วยบอกเหตุว่า “ พระพุทธเจ้าตั้งมั่นแล้ว ”

มหาเศรษฐีให้สร้างวิหารใหญ่ในอุทธาน ได้เป็นผู้มีประตูเปิดไว้เพื่อพวกภิกษุผู้มาจากทิศทั้งปวงแล้ว พระสุธรรมเถระ ได้เป็นเจ้าของอาศัยอยู่ในมัจฉิกาสนทน

คฤหบดีบรรลุนาคามิผล

โดยสมัยอื่น พระอัครสาวกทั้งสอง สดับกถาพรรณนาคุณของจิตตคฤหบดี ใคร่จะทำการสงเคราะห์แก่คฤหบดีนั้น จึงได้ไปสู่มัจฉิกาสนทนนคร จิตตคฤหบดี ทราบการมากของพระอัครสาวกทั้งสองนั้น จึงไปต้อนรับขึ้นทางประมาณกึ่งโยชน์ พาพระอัครสาวกทั้งสองนั้น มาแล้ว นิมนต์ให้เข้าไปสู่วิหารของตน ทำอาคันตุกวัตรแล้ว อ้อนวอนพระธรรมเสนาบดีว่า “ ท่านผู้เจริญ กระผมปรารถนาฟังธรรมกถาสักหน่อย ” ครั้งนั้น พระเถระกล่าวกะเขาว่า “ อุบาสก อาตมะทั้งหลายเหน็ดเหนื่อยแล้วโดยทางไกล อนึ่ง ท่านจงฟังเพียงนิดหน่อยเถิด ” ดังนี้แล้ว ก็กล่าวธรรมกถาแก่เขา คฤหบดีนั้นฟังธรรมกถาของพระเถระอยู่แล **บรรลุนาคามิผล** เขาไหว้พระอัครสาวกทั้งสองแล้ว

นิมนต์ว่า “ ท่านผู้เจริญ พຽງนี้ขอท่านทั้งสอง กับภิกษุพันรูป รั้บภิกษาที่เรือนกระหม” แล้วนิมนต์พระสุธรรมเถระเจ้าอาวาสภายหลังว่า “ ท่านขอรั้บ พຽງนี้แม่ท่าน ก็พຽงมารั้บกับพระเถระทั้งหลาย”

พระสุธรรมเถระด่าคฤหบดี

พระสุธรรมเถระนั้น โกรธว่า “ อุบาสกนี้ นิมนต์เราภายหลัง” จึงห้ามเสีย แม้อันคฤหบดีอ่อนวอนอยู่บ่อยๆ ก็ห้ามแล้วนั้นแล อุบาสกกล่าวว่า “ ท่านจักปรากฎขอรั้บ” แล้วหลีกไป ในวันรุ่งขึ้น จัดแจงทานใหญ่ไว้ในที่อยู่ของตน ในเวลาใกล้รุ่งแล แม้พระสุธรรมเถระ คิดว่า “ คฤหบดี จัดแจงสักการะ เช่นไร หนอแล เพื่ออัครสาวกทั้งสอง เราจักไปดู” แล้วได้ถือบาตรและจีวร ไปสู่เรือของคฤหบดีนั้นแต่เช้าตรู่ พระสุธรรมเถระนั้น แม้อันคฤหบดี กล่าวว่า “ นิมนต์นั่งเถิด ขอรั้บ ” ก็กล่าวว่า “ เราไม่นั่งจักเที่ยววิณชบาต” แล้วตรวจดูสักการะ อันคฤหบดีเตรียมไว้เพื่อพระอัครสาวกทั้งสอง ใครจะเสียดสีคฤหบดี จึงกล่าวว่า “ คฤหบดี สักการะของท่านล้นเหลือ ก็แต่ในสักการะนี้ ไม่มีอยู่อย่างเดียวเท่านั้น

คฤหบดี   อะไร ขอรั้บ

พระเถระตอบว่า “ ขนมแดงงา คฤหบดี” ถูกคฤหบดีรุกรานด้วยวาจาอุปมาดังกา โกรธแล้ว กล่าวว่า “ คฤหบดี นั้นอาวาสของท่าน เราจักหลีกไป” แม้อันคฤหบดีห้ามถึง ๓ ครั้ง ก็หลีกไปสู่สำนักพระศาสดา กราบทูลคำที่จิตตคฤหบดี และตนกล่าวแล้ว

พระสุธรรมเถระ ถูกสงฆ์ลงปฏิสารณียกรรม

พระศาสดาตรัสว่า “ อุบาสกเป็นคนมีศรัทธาเลื่อมใส อันเธอด่าด้วยคำเลว” ดังนี้แล้ว ทรงปรับโทษแก่พระสุธรรมเถระนั้นนั้นแล แล้วรับสั่งให้สงฆ์ลงปฏิสารณียกรรม (กรรมอันให้ระลึกถึงความผิด) แล้วส่งไปว่า “ เธอจงไป ให้จิตตคฤหบดีอดโทษเสีย” พระเถระไปในที่นั้นแล้ว แม้กล่าวว่า “ คฤหบดี นั้นโทษของอาตมะเท่านั้น ท่านจงอดโทษแก่อาตมะเถิด” อันคฤหบดีนั้น ห้ามว่า “ ผมไม่อดโทษ เป็นผู้เกื้อ ไม่อาจให้

คฤหบดีนั้นอดโทษได้ จึงกลับมาสู่สำนักพระศาสดาอีกเที่ยว พระศาสดา แม่ทรงทราบ
ว่า “ อุบาสกจักไม่อดโทษแก่พระสุธรรมนั้น” ทรงดำริว่า “ ภิกษุนี้ กระด้างเพราะมานะ
จงไปสู่ทาง ๓ โยชน์แล้วกลับมา” จึงไม่ทรงบอกอุบายให้ทรงอดโทษให้ ทรงส่งไปแล้ว

สมณะไม่ควรทำมานะ และริษยา

ครั้นในกาลที่พระสุธรรมเถระนั้นกลับมา พระศาสดา ประทานภิกษุผู้นุหุตแก่
เธอผู้นำมานะออกแล้ว ตรัสว่า “ เธอจะไปเกิด ไปกับภิกษุนี้ จงให้อุบาสกอดโทษ”
ดังนี้แล้ว ตรัสว่า “ ธรรมดาสมณะ ไม่ควรทำมานะ หรือริษยาว่า “ วิหารของเรา ที่อยู่
ของเรา อุบาสกของเรา อุบาสิกาของเรา เพราะเมื่อสมณะทำอย่างนั้น เหล่ากิเลส มี
ริษยา และมานะเป็นต้น ย่อมเจริญ เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระ
คาถาเหล่านี้ว่า

อสนุติ ภาวมิจุเฉยยุ ปุเรกขารญจ ภิกขุสุ

อวาเสสุ จ อีสุสริยัม ปุชา ปรุกเสสุ จ

มเมว กตมณฺญนฺตุ คิหิ ปพฺพชิตา อุโก

มเมว อติวสา อสุสุ กิจฺจากิจฺเจสุ กิสฺมิจ

อิติ พาลสุส สงฺกปโป อีสุสา มาโน จ วฑฺฒติ

“ ภิกษุผู้พาล พึ่งปรารถนาความยกย่องอันไม่มีอยู่ ความแวดล้อมในภิกษุ
ทั้งหลาย ความเป็นใหญ่ในอาวาส และการบูชาในตระกูลแห่งชนอื่น ความดำริ ย่อม
เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้พาลว่า “ คฤหบดีและบรรพชิตทั้งสองจงสำคัญกรรม อันเขาทำเสร็จ
แล้ว เพราะอาศัยเราผู้เดียว จงเป็นไปในอำนาจของเรา เท่านั้น ในกิจน้อยใหญ่ กิจไรๆ
ริษยา และมานะย่อมเจริญ (แก่เธอ)”

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุอรียผลทั้งหลาย มีโสดาปัตติผล
เป็นต้น

พระสุธรรมเถระบรรลุพระอรหัต

แม้พระสุธรรมเถระ พังพระโอวาทนี้แล้ว ถวายบังคมพระศาสดาลุกขึ้นจาก
อาสนะ กระทำประทักษิณแล้ว ไปกับภิกษุผู้เป็นอนุทูตนั้น กระทำคืนอาบัติในคลอง
จักขุของอุบาสก ยังอุบาสกให้อดโทษแล้ว พระสุธรรมเถระนั้น
อันอุบาสกให้อดโทษด้วยถ้อยคำว่า “ กระผมอดโทษ ขอรับ ถ้าโทษของกระผมมี ขอ
ท่านอดโทษแก่กระผม” ตั้งอยู่ในพระโอวาท ที่พระศาสดาประทานแล้ว โดย ๒-๓ วัน
เท่านั้น ก็บรรลุ พระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาแล้ว

จิตตคฤหบดีไปเฝ้าพระศาสดา

ฝ่ายอุบาสกคิดว่า “ เราไม่ได้เฝ้าพระศาสดาเลย เมื่อบรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ยัง
ไม่ได้เฝ้าพระศาสดาเหมือนกัน เมื่อดำรงอยู่ในอนาคามีผล เราควรไปเฝ้าพระศาสดา
โดยแท้ คฤหบดีนั้น ให้เทียมเกวียน ๕๐๐ เล่ม เต็มด้วยวัตถุ มีงา ข้าวสาร เนยใส
น้ำอ้อย และผ้านุ่มหอมเป็นต้นแล้ว ให้บอกแก่หมู่ภิกษุว่า “ ท่านผู้เป็นเจ้าทั้งหลายใด
ประสงค์จะเฝ้าพระศาสดา พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายนั้นจงไป จักไม่ลำบากด้วย
บิณฑบาตเป็นต้น” ดังนี้แล้ว ก็ให้แจ้งแก่ภิกษุณี ทั้งแก่พวกอุบาสก ทั้งแก่พวก
อุบาสิกา ภิกษุประมาณ ๕๐๐ ภิกษุณีประมาณ ๕๐๐ อุบาสกประมาณ ๕๐๐
อุบาสิกาประมาณ ๕๐๐ ออกไปกับคฤหบดีนั้น เขาตระเตรียมแล้วโดยประการที่จะไม่
มีความบกพร่องสักน้อยหนึ่ง ด้วยข้าว ยาคุ และภัต เป็นต้น ในหนทาง ๓๐ โยชน์ เพื่อ
ชน ๓,๐๐๐ คน คือเพื่อภิกษุเหล่านั้นเป็นต้นนั้นแล และเพื่อบริษัทของตน ฝ่ายพวก
เทวดาทราบความที่อุบาสกนั้นออกไปแล้ว ปลูกค่ายที่พักไว้ทุกๆ โยชน์ บำรุงมหาชน
นั้นด้วยอาหารวัตถุ มีข้าวยาคุ ของควรเคี้ยว ภัต และน้ำดื่มเป็นต้น อันเป็นทิพย์ ความ
บกพร่องด้วยวัตถุอะไรๆ มิได้มีแล้วแก่ใครๆ มหาชนอันเทวดาทั้งหลาย บำรุงอยู่อย่าง
นั้น ได้เดินทางได้วันละโยชน์ๆ โดยเดือนหนึ่งก็ถึงกรุงสาวัตถี เกวียนทั้ง ๕๐๐ เล่ม ยัง
เต็มบริบูรณ์ เช่น เดิมนั้นแหละ คฤหบดี ได้สละบรรณาการ อันพวกเทวดานั้นแล และ
มนุษย์ทั้งหลายนำมา ไปแล้ว

พระศาสดาทรงแสดงปาฏิหาริย์

พระศาสดา ตรัสกะพระอานนท์ว่า “ อานนท์ ในเวลาบ่ายวันนี้ จิตตคฤหบดี อันอุบาสกห้อมล้อมแล้ว จักมาไหว้เรา”

พระอานนท์ พระเจ้าข้า ก็ในกาลที่จิตตคฤหบดีนั้น ถวายบังคมพระองค์ ปาฏิหาริย์ใดๆ จักมีหรือ

พระศาสดา จักมี อานนท์

อานนท์ ปาฏิหาริย์ อะไร พระเจ้าข้า

พระศาสดา ในกาลที่จิตตคฤหบดีนั้น มาไหว้เรา ฝนลูกเห็บ แห่งดอกไม้ทิพย์ มีสี ๕ สี จักตกโดยถ่องแถวประมาณเพียงเข้าในประเทศประมาณ ๘ กรีส โดยวิธีนับอย่างของหลวง

ชาวเมืองฟังข่าวนั้นแล้ว คิดว่า “ ได้ยินว่า จิตตคฤหบดี ผู้มีบุญมากอย่างนี้ จักมาถวายบังคมพระศาสดาวันนี้ เขาว่าปาฏิหาริย์ เห็นปานนี้ จักมี แม้พวกเรา จักได้เห็นผู้มีบุญมากนั้น” ดังนี้แล้ว ได้ถือเอาเครื่องบรรณาการไปยืนอยู่สองข้างทาง ในการที่จิตตคฤหบดีมาใกล้วิหารภิกษุ ๕๐๐ รูปมาถึงก่อน จิตตคฤหบดีกล่าวกะพวกอุบาสิกว่า “ แม่ทั้งหลาย พวกท่านจงมาข้างหลัง” แล้ว ส่วนตนอันอุบาสก ๕๐๐ แวดล้อมแล้ว ได้ไปสู่สำนักของพระศาสดา ก็ชนทั้งหลาย ผู้ยืนก็ดี ผู้นั่งก็ดี ในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มิได้มีข้างนี้ หรือข้างโน้น ย่อมยืนอยู่แน่นชนิด เทียวในสองข้างแห่งพุทธรูทวิถิ จิตตคฤหบดีก้าวลงสู่พุทธรูทวิถิใหญ่แล้ว ที่อันพระอริยสาวกผู้บรรลุผล ๓ แลดูๆ ห้วนไหวแล้ว ด้วยคิดว่า “ เขาว่า คนนั้นคือจิตตคฤหบดี” คฤหบดีนั้นเข้าเฝ้าพระศาสดา เข้าไปภายในพระพุทธรูทศมี มีพรรรณะ ๖ จับพระบาทพระศาสดาที่ข้อพระบาททั้งสอง ถวายบังคมแล้ว ในขณะที่นั่นเอง ฝนดอกไม้มิ่ประการดังกล่าว ตกแล้ว สาธุการพันหนึ่งเป็นไปแล้ว

จิตตคฤหบดีถวายทาน

คฤหบดีนั้น อยู่ในสำนักพระศาสดาสิ้นเดือนหนึ่งแล ได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานทั้งสิ้น ให้นั่งในวิหารนั้นนั่นแหละ บำรุงแล้ว ไม่ต้องหยิบ

อะไรๆ ในเกวียนของตน แม้สักวันหนึ่ง ได้ทำกิจทุกอย่าง ด้วยบรรณาการ อันเทวดา และมนุษย์ทั้งหลายนำมาเท่านั้น จิตตคฤหบดีนั้น ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว กราบ ทูลว่า “ พระเจ้าข้า ข้าพองค์มาด้วยตั้งใจว่า “ จักถวายทานแต่พระองค์ ได้พักอยู่ใน ระหว่างทางเดือนหนึ่ง เดือนหนึ่งของข้าพองค์ล่วงไปแล้ว ในที่นี้ ข้าพองค์ ไม่ได้ เพื่อจะถือเอาของอะไรๆ ที่ข้าพองค์นำมาเลย ได้ถวายทานสิ้นกาลเท่านี้ ด้วย บรรณาการที่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายนำมาเท่านั้น แม้ถ้าข้าพองค์นั้น จักอยู่ในที่นี้ สิ้นหนึ่งปี ก็จักไม่ได้เพื่อจะถวายไทยธรรมของข้าพองค์แน่แท้ข้าพองค์ปรารถนาจัก ถวายเกวียนแล้วไป ขอพระองค์ จงโปรดให้บอกที่สำหรับเก็บแก่ ข้าพองค์เถิด”

พระศาสดา ตรัสกะพระอานนท์ว่า “ อานนท์ เธอจงให้ จักรที่แห่งหนึ่งให้วาง ให้แก่อุบาสก” พระเถระได้กระทำอย่างนั้นแล้ว ได้ยินว่า พระศาสดา ทรงอนุญาตกับ ปิยภูมิกัณฑ์จิตตคฤหบดีแล้ว

จิตตคฤหบดีเดินทางกลับ

ฝ่ายอุบาสก กับชนสามพัน ซึ่งมาพร้อมกันตน เดินทางกลับด้วยเกวียนเปล่า แล้ว พวกเทวดาและมนุษย์ ลุกขึ้นแล้ว กล่าววว่า “ พระผู้เป็นเจ้า ท่านทำกรรมคือการ เดินทางไปด้วยเกวียนเปล่า” ดังนี้แล้ว ได้บำรุงมหาชนด้วยบรรณาการอันเขานำมา เพื่อตน ไปแล้ว

พระอานนทเถระ ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า “ พระเจ้าข้า จิตต คฤหบดี แม้เมื่อมาสู่สำนักของพระองค์ มาแล้วโดยเดือนหนึ่ง อยู่ในที่นี้เดือนหนึ่ง เหมือนกัน ได้ถวายทานด้วยบรรณาการที่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายนำมาเท่านั้น สิ้น กาลเท่านี้ ได้ยินว่า บัดนี้คฤหบดีนั้น ทำเกวียน ๕๐๐ เล่มให้เปล่า จักไปโดยเดือนหนึ่ง เหมือนกัน ก็เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ลุกขึ้นแล้วกล่าวแก่คฤหบดีนั้นว่า “ พระผู้เป็น เจ้า ท่านทำกรรมคือการเดินทางไปด้วยเกวียนเปล่า” ดังนี้แล้ว ก็บรรจุเกวียนให้เต็มด้วย รัตนะ ๗ ประการ ได้ยินว่า คฤหบดี บำรุงมหาชนด้วยเครื่องบรรณาการอันเทวดา และ

มนุษย์ นำมาเพื่อตนแหละจักกลับไป พระเจ้าข้า ก็สักการะนี้เกิดขึ้นแก่คฤหบดีนั้นผู้ มาสู่สำนักของพระองค์เท่านั้นหรือ หรือแม้ในที่อื่นก็เกิดขึ้นเหมือนกัน”

พระศาสดาตรัสว่า “ อานนท จิตตคฤหบดีนั้น มาสู่สำนักของเราก็คดี ไป ณ ที่อื่น ก็ดี สักการะย่อมเกิดขึ้นทั้งนั้น เพราะอุบาสกนี้เป็นผู้มีศรัทธา เลื่อมใส มีศีลสมบูรณ์ อุบาสกผู้เห็นปานนี้ ย่อมคบ (ไป) ประเทศใดๆ ลากสักการะ ย่อมเกิดแก่เขาใน ประเทศนั้นๆ ที่เดียว” ดังนี้แล ตรัสพระคาถาในปกิณณกวรรคนี้ว่า

“ ผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล เพียบพร้อมด้วยยศ และโภคะ ย่อมคบประเทศ ใดๆ ย่อมเป็นผู้อันเขาบูชาแล้ว ในประเทศนั้นๆ ที่เดียว”

ก็เนื้อความแห่งพระคาถานั้น จักแจ่มแจ้งในปกิณณกวรรคนี้แล

บุรพกรรมของจิตตคฤหบดี

เมื่อพระศาสดา ตรัสอย่างนั้นแล้ว พระอานนทเถระ จึงทูลถามบุรพกรรมของ จิตตคฤหบดี ลำดับนั้น พระศาสดา เมื่อจะตรัสแก่พระอานนทเถระ จึงตรัสว่า

“ อานนท จิตตคฤหบดีนี้ มีอภินิหารอันทำไว้แทบบาทมูลของพระผู้มีพระภาค เจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ ท่องเที่ยวไปในเทวดา และมนุษย์สิ้นแสนกัลป์ ในกาลแห่ง พระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสป เกิดในสกุลของพรานเนื้อ ถึงความเจริญแล้ว วันหนึ่ง เมื่อฝนตกอยู่ ถือหอกไปสู่ป่าเพื่อต้องการจะล่าเนื้อ ตระหวัดหมูเนื้ออยู่ เห็นภิกษุรูปหนึ่ง นั่งคลุมศีรษะที่เงื่อมเกิดเองแห่งหนึ่ง (เงื่อมที่บุคคลไม่ได้ทำ หมายความว่าเกิดเอง ธรรมชาติ) จึงคิดว่า “ พระผู้เป็นเจ้ารูปเดียว จักนั่งทำสมณธรรม เราจักนำอาหารมา เพื่อพระผู้เป็นเจ้านั้น” ดังนี้แล้ว รีบไปสู่เรือน ให้คนบิ๊งเนื้อที่ตนนำมาเมื่อวานเตาที่แห่ง หนึ่ง ให้หุงข้าวที่เตาแห่งหนึ่ง เห็นภิกษุเที่ยวบิณฑบาตพวกอื่น รับบาตรของภิกษุแม่ เหล่านั้น นิมนต์ให้นั่งเหนืออาสนะที่จัดแจงไว้ ตระเตรียมภิกษาแล้ว สั่งคนอื่นว่า “ พวกท่านจงอังคาสพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย” แล้วใส่ภัตนั้นลงในตระกร้าถือเดินไป เลือก เก็บดอกไม้ต่างๆ ในระหว่างทาง ห่อด้วยใบไม้ ไปสู่ที่พระเถระนั่งแล้วกล่าวว่า “ ท่านผู้ เจริญ ขอท่านจงทำความสงเคราะห์แก่กระผมเถิด” ดังนี้แล้ว รับบาตร ให้เต็มด้วยภัต

แล้ววางไว้ในมือของพระเถระ กระทำการบูชาด้วยดอกไม้เหล่านั้น ตั้งความปรารถนา
 ว่า “ บิณฑบาตอันมีรสนี้ พร้อมด้วยดอกไม้เครื่องบูชา ยังจิตของข้าพเจ้าให้ยินดี ฉัน
 ไต ขอบรรณาการพันหนึ่ง จงยังจิตของข้าพเจ้าให้ยินดี ในที่ที่ข้าพเจ้าเกิดแล้วๆ ฉันนั้น
 และขอฝนดอกไม้มี ๕ สีจตุตถ” เขาบำเพ็ญกุศลจนตลอดชีพ เกิดในเทวโลก แม้ใน
 กาลนี้ ฝนดอกไม้ (ทิพย์) ก็ตกในวันที่เขาเกิดแล้ว และเมื่อเขามาในที่นี้การนำ
 บรรณาการมา และการที่เกวียนเต็มด้วยรัตนะ ๗ ประการ ก็เป็นผลแห่งกรรมนั้น

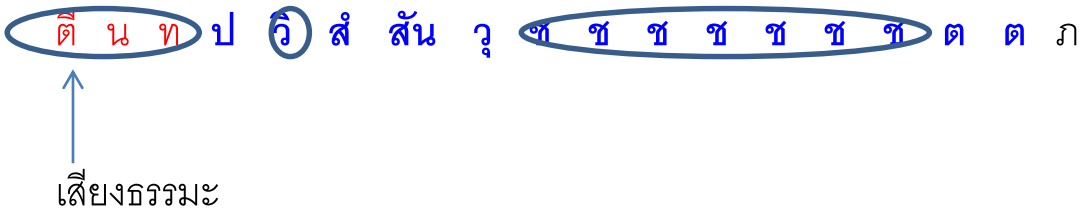
อ้างอิง

จาก พระสูตร และอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย คาถาบท เล่ม ๑ ภาค ๓ ตอนที่ ๒

บทวิเคราะห์ชุดที่ ๔
เรื่อง พระสุธรรมกระ
ประกอบอภิธรรมมัททสังคหะ ปริเฉทที่ ๔

.....

๑. จิตตคฤหบดี ได้ฟังธรรมจากพระมหานามแล้ว บรรลุโสดาปัตติผล
วิถีจิตขณะที่ยังธรรมคือ

ภวังคจิตของจิตตคฤหบดี เป็นดวงไหน

- ก. มหาวิบากดวงที่ ๑ โสมนัสเวทนา อสังขาริก มีปัญญา
- ข. มหาวิบากดวงที่ ๓ โสมนัสเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา
- ค. มหาวิบากดวงที่ ๗ อุเบกเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา
- ง. มหาวิบากดวงที่ ๘ อุเบกขาเวทนา สสังขาริก ไม่มีปัญญา

๒. วิ ในที่นี้ คือจิตดวงไหน

- ก. โสตวิญญาณที่เป็นกุศลวิบาก
- ข. โสตวิญญาณที่เป็นอกุศลวิบาก

๓. ข ในที่นี้คือจิตดวงไหน

- ก. มหากุศลดวงที่ ๑ เป็นโสมนัสเวทนา อสังขาริก มีปัญญา
- ข. มหากุศลดวงที่ ๓ เป็นโสมนัสเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา
- ค. มหาวิบากดวงที่ ๑ เป็นโสมนัสเวทนา อสังขาริก มีปัญญา
- ง. มหาวิบากดวงที่ ๓ เป็นโสมนัสเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา

๔. วิธีจิตขณะบรรลุโสดาปัตติผลคือ

น	ท	มโน	อุป	อนุ	โค	มัคค	ผล	ผล	ผล	ภ
---	---	-----	-----	-----	----	------	----	----	----	---

จิตที่ทำหน้าที่ อุป อนุ โค คือ จิตดวงไหน

- ก. มหากุศลดวงที่ ๑ เป็นโสมนัส อสังขาริก มีปัญญา
- ข. มหากุศลดวงที่ ๓ เป็นโสมนัส อสังขาริก ไม่มีปัญญา
- ค. มหาวิบากดวงที่ ๑ เป็นโสมนัส อสังขาริก มีปัญญา
- ง. มหาวิบากดวงที่ ๓ เป็นโสมนัส อสังขาริก ไม่มีปัญญา

๕. มีจิตดวงใดบ้างที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์

- ก. มโน
- ข. อุป
- ค. อนุ
- ง. โค

๖. เมื่อพึงธรรมจากพระธรรมเสนาบดีแล้ว ได้บรรลุอนาคามีผล การบรรลุ

อนาคามีผล มีวิถีจิตต่างกับ โสดาปัตติผลอย่างไรบ้าง ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

น	ท	มโน	อุป	อนุ	โค	มัคค	ผล	ผล	ผล	ภ
---	---	-----	-----	-----	----	------	----	----	----	---

- ก. อนุ
- ข. โค
- ค. มัคค
- ง. ผล

๗. หลังจากบรรลุเป็นพระอนาคามีแล้ว จิตตคฤหบดี ได้นิมนต์ พระอัครสาวกทั้งสอง ไปฉันภัตตาหารที่เรือนตน และนิมนต์พระสุธรรมเถระเจ้าอาวาสภายหลัง พระสุธรรมเถระนั้น โกรธจึงปฏิเสธ

จิตของพระสุธรรมเถระเมื่อได้ยินจิตตคฤหบดีนิมนต์ให้ฉันภัตตาหาร เป็นดังนี้

ตี น ท ป **วิ** **สิ** สัน ว **ช ช ช ช ช ช ช** ต ต ภ
 ↑
 เสียงของจิตตคฤหบดี

จิตที่ทำหน้าที่ วิ คือดวงไหน

- ก. โสตวิญญาณที่เป็นกุศลวิบาก
- ข. โสตวิญญาณที่เป็นอกุศลวิบาก

๘. จิตที่ทำหน้าที่ ส คือดวงไหน

- ก. สัมปฏิจฉนจิต ที่เป็นอกุศลวิบาก
- ข. สัมปฏิจฉนจิตที่เป็นกุศลวิบาก

๙. จิตที่ทำหน้าที่ ช คือดวงไหน

- ก. มหากุศลดวงที่ ๗ เป็นอุเบกขาเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา
- ข. มหากุศลดวงที่ ๘ เป็นอุเบกขาเวทนา สังขาริก ไม่มีปัญญา
- ค. โทสมูลจิตดวงที่ ๑ โทมนัสเวทนา ประกอบด้วยความโกรธ ไม่ชักชวน
- ง. โลกมูลจิตดวงที่ ๗ อุเบกขาเวทนา ไม่เห็นผิด ไม่ชักชวน

๑๐. เมื่อพระสุธรรมเถระ ไปขอโทษจิตตคฤหบดี ครั้งที่ ๑ ท่านไม่ยกโทษให้ **จิตของพระสุธรรมเถระที่ไปขอโทษมีชวณะ เป็นจิตดวงไหน**

- ก. มหากุศลดวงที่ ๗ อุเบกขาเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา
- ข. มหากุศลดวงที่ ๘ อุเบกขาเวทนา สังขาริก ไม่มีปัญญา

ค. โทสมูลจิตดวงที่ ๑ โทมณัสเวทนา ประกอบด้วยความโกรธ ไม่ชักชวน

ง. โลกมุลจิตดวงที่ ๗ อุเบกขาเวทนา ไม่เห็นผิด ไม่ชักชวน

๑๑. หลังจากพระสุธรรมเถระ ฟังพระโอวาทจากพระศาสดาแล้ว ได้ไปกับภิกษุผู้เป็นอนุทูตนั้น กระทำคืนอาบัติในคลองจักษุของอุบาสก ยังอุบาสกให้อวดโทษแล้ว พระสุธรรมเถระนั้น **การไปขอโทษครั้งนี้ ด้วยจิตดวงไหน**

ก. มหากุศลดวงที่ ๕ เป็นอุเบกขาเวทนา อสังขาริก มีปัญญา

ข. มหากุศลดวงที่ ๖ เป็นอุเบกขาเวทนา สังขาริก มีปัญญา

ค. มหากุศลดวงที่ ๗ เป็นอุเบกขาเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา

ง. มหากุศลดวงที่ ๘ เป็นอุเบกขาเวทนา สังขาริก ไม่มีปัญญา

๑๒. หลังจากได้รับการยกโทษจากจิตตคฤหบดีแล้ว ท่านได้ไปปฏิบัติธรรม ๒-๓ กัปปวรรุอรหัตตผล วิธีจิตคือ

น	ท	มโน	อุป	อนุ	โว	มคค	ผล	ผล	ผล	ภ
---	---	-----	-----	-----	----	-----	----	----	----	---

จิตที่ทำหน้าที่ โว (โวทาน) คืออะไร

ก. มหากุศลดวงที่ ๑ เป็นโสมนัส อสังขาริก มีปัญญา

ข. มหากุศลดวงที่ ๓ เป็นโสมนัส อสังขาริก ไม่มีปัญญา

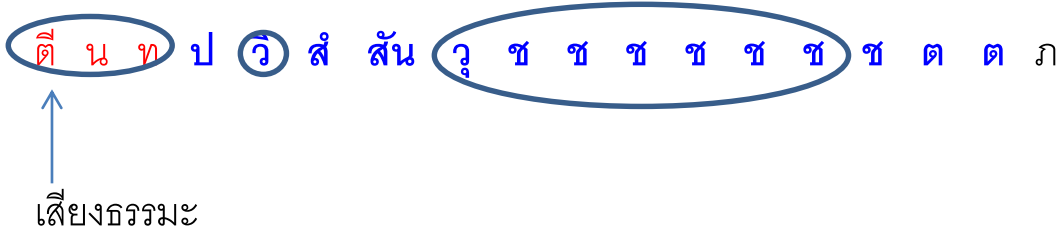
ค. มหาวิบากดวงที่ ๑ เป็นโสมนัส อสังขาริก มีปัญญา

ง. มหาวิบากดวงที่ ๓ เป็นโสมนัส อสังขาริก ไม่มีปัญญา

เฉลย

๑. จิตตคฤหบดี ได้ฟังธรรมจากพระมหานามแล้ว บรรลุโสดาปัตติผล

วิถีจิตขณะที่ฟังธรรมคือ

ภวังคจิตของจิตตคฤหบดี เป็นดวงไหน

ก. มหาวิบากดวงที่ ๑ โสมนัสเวทนา อสังขาริก มีปัญญา

ค. มหาวิบากดวงที่ ๓ โสมนัสเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา

ค. มหาวิบากดวงที่ ๗ อุเบกเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา

ง. มหาวิบากดวงที่ ๘ อุเบกขาเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา

ผู้ที่สามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคลได้ ต้องปฏิสนธิด้วย ตีเหตุ คือต้องมีปัญญามาตั้งแต่เกิด ซึ่งมีข้อ ก. เพียงข้อเดียว ข้ออื่น ไม่มีปัญญา และจิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ จะทำหน้าที่ภวังค์ด้วย

๒. วิ ในที่นี้ คือจิตดวงไหน

ก. โสตวิญญาณที่เป็นกุศลวิบาก

ข. โสตวิญญาณที่เป็นอกุศลวิบาก

เสียงที่ได้ยินนั้นเกิดจากกิริยาจิต เป็นจิตที่ดีเป็นจิตของพระอรหันต์ ดังนั้นจิตที่รับก็จะเป็นกุศลวิบาก

๓. ช ในที่นี้คือจิตดวงไหน

ก. มหากุศลดวงที่ ๑ เป็นโสมนัสเวทนา อสังขาริก มีปัญญา

ข. มหากุศลดวงที่ ๓ เป็นโสมนัสเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา

ค. มหาวิบากดวงที่ ๑ เป็นโสมนัสเวทนา อสังขาริก มีปัญญา

ง. มหาวิบากดวงที่ ๓ เป็นโสมนัสเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา

ขณะที่เสพอารมณีน่าจะเป็นกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา เพราะหลังฟังธรรมแล้วได้บรรลุธรรมนั้นหมายถึงขณะฟังธรรมท่านน่าจะได้มีความเข้าใจธรรมะและบรรลุธรรมได้ในที่สุด

๔. วิธีจิตขณะบรรลุโสดาปัตติผลคือ

น	ท	ม	โน	อุป	อนุ	โค	ม	ค	ค	ผล	ผล	ผล	ภ
---	---	---	----	-----	-----	----	---	---	---	----	----	----	---

จิตที่ทำหน้าที่ อุป อนุ โค คือ จิตดวงไหน

ก. มหากุศลดวงที่ ๑ เป็นโสมนัส อสังขาริก มีปัญญา

ข. มหากุศลดวงที่ ๓ เป็นโสมนัส อสังขาริก ไม่มีปัญญา

ค. มหาวิบากดวงที่ ๑ เป็นโสมนัส อสังขาริก มีปัญญา

ง. มหาวิบากดวงที่ ๓ เป็นโสมนัส อสังขาริก ไม่มีปัญญา

จิตที่กำลังแล่นสู่พระนิพพานนั้น จะมีนามรูป เป็นอารมณฺ์ เห็นความเป็นไตรลักษณ์ และโน้มไปสู่พระนิพพาน จิตเหล่านี้จะต้องมีปัญญาประกอบแน่นอนเสมอ

๕. มีจิตดวงใดบ้างที่มีพระนิพพานเป็นอารมณฺ์

ก. มโน

ข. อุป

ค. อนุ

ง. โค (โคตรภู)

มโน อุป อนุ จะรับนาม รูปเป็นอารมณฺ์ ส่วนโค จะรับพระนิพพานเป็นอารมณฺ์ เป็นครั้งแรก ข้ามโคตรจากปุถุชน เป็นพระอริยชน

๖. เมื่อฟังธรรมจากพระธรรมเสนาบดีแล้ว ได้บรรลุอนาคามีผล **การบรรลุอนาคามีผล มีวิถีจิตต่างกับ โสดาปัตติผลอย่างไรบ้าง ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ**

น	ท	ม	โน	อุ	ป	อนุ	โค	มัค	ค	ผล	ผล	ผล	ภ
---	---	---	----	----	---	-----	----	-----	---	----	----	----	---

ก. อนุ

ข. โค

ค. มัคค

ง. ผล

การบรรลุโสดาปัตติผล วิถีจิตจะเป็น โสดาปัตติมัคคจิต และ โสดาปัตติผลจิต

การบรรลุอนาคามีผล วิถีจิตจะเป็น อนาคามีมัคคจิต และ อนาคามีผลจิต

๗. หลังจากบรรลุเป็นพระอนาคามีแล้ว จิตตคฤหบดี ได้นิมนต์ พระอัครสาวกทั้งสองไปฉันภัตตาหารที่เรือนตน และนิมนต์พระสุธรรมเถระเจ้าอาวาสภายหลัง พระสุธรรมเถระนั้น โกรธจึงปฏิเสธ

จิตของพระสุธรรมเถระเมื่อได้ยินจิตตคฤหบดีนิมนต์ให้ฉันภัตตาหาร เป็นดังนี้

ตี น ท ป **วิ ส** สัน ว **ช ช ช ช ช ช ช** ต ต ภ

↑

เสียงของจิตตคฤหบดี

จิตที่ทำหน้าที่ วิ คือดวงไหน

ก. โสตวิญญาณที่เป็นกุศลวิบาก

ข. โสตวิญญาณที่เป็นอกุศลวิบาก

แม้พระสุธรรมเถระจะไม่พอใจเสียงของจิตตคฤหบดีก็ตาม ความไม่พอใจนั้น เกิดตรงชวณะ เนื่องจากขาดการโยนิโส โวภูฐัพพะนะ จึงตัดสินเป็นโทสมูลจิต

๘ . จิตที่ทำหน้าที่ ส คือดวงไหน

ก. สัมปฏิจฉนจิต ที่เป็นอกุศลวิบาก

ข. สัมปฏิจนจิตที่เป็นกุศลวิบาก

เมื่อ อารมณ์เป็นอารมณ์ที่ดี จิตที่ทำหน้าที่ได้ยินเป็นกุศลวิบาก สัมปฏิจันจิตที่รับอารมณ์ต่อก็เป็นกุศลวิบากด้วย

๙. จิตที่ทำหน้าที่ ข คือดวงไหน

ก. มหากุศลดวงที่ ๗ เป็นอุเบกขาเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา

ข. มหากุศลดวงที่ ๘ เป็นอุเบกขาเวทนา สังขาริก ไม่มีปัญญา

ค. โทสมูลจิตดวงที่ ๑ โทมนัสเวทนา ประกอบด้วยความโกรธ ไม่ชักชวน

ง. โลกมูลจิตดวงที่ ๗ อุเบกขาเวทนา ไม่เห็นผิด ไม่ชักชวน

เหตุผลเดียวกับข้อ ๗ เป็นโทสมูลจิตที่มีกำลังมาก จึงให้เป็นดวงที่ ๑

๑๐. เมื่อพระสุธรรมเถระ ไปขอโทษจิตตคฤหบดี ครั้งที่ ๑ ท่านไม่ยกโทษให้ **จิตของพระสุธรรมเถระที่ไปขอโทษมีชวนะ เป็นจิตดวงไหน**

ก. มหากุศลดวงที่ ๗ เป็นอุเบกขาเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา

ข. มหากุศลดวงที่ ๘ เป็นอุเบกขาเวทนา สังขาริก ไม่มีปัญญา

ค. โทสมูลจิตดวงที่ ๑ โทมนัสเวทนา ประกอบด้วยความโกรธ ไม่ชักชวน

ง. โลกมูลจิตดวงที่ ๗ อุเบกขาเวทนา ไม่เห็นผิด ไม่มีชักชวน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ให้พระสุธรรมเถระไปขอโทษจิตตคฤหบดี การไปขอของท่านครั้งนี้ จิตยังแข็งกระด้างด้วยมานะ ซึ่งเป็นลักษณะของโลกมูลจิตที่ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด แต่ประกอบด้วยมานะแทนคือมีความแข็งกระด้าง ถือตัว จิตตคฤหบดีสัมผัสได้ จึงไม่ยอมยกโทษให้ เมื่อกลับมาหาพระพุทธเจ้าอีกครั้ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ให้อनुทูตไปด้วย และแสดงธรรมเกี่ยวกับมานะว่า “ ธรรมดา

สมณะ 'ไม่ควรทำมานะ หรือริษยาว่า " วิหารของเรา ที่อยู่ของเรา อุบาสกของเรา
 อุบาสิกาของเรา เพราะเมื่อสมณะทำอย่างนั้น เหล่ากิเลส มีริษยา และมานะเป็นต้น
 ย่อมเจริญ การไปครั้งหลังนี้ จิตท่านจึงไม่มีมานะแล้ว จิตตคฤหบดี จึงยกโทษให้

๑๑. หลังจากพระสุธรรมเถระ ฟังพระโอวาทจากพระศาสดาแล้ว ได้ไปกับภิกษุ
 ผู้เป็นอนุทูตนั้น กระทำคืนอาบัติในคลองจักษุของอุบาสก ยังกุบาสกให้อวดโทษแล้ว
 พระสุธรรมเถระนั้น **การไปขอโทษครั้งนี้ ด้วยจิตดวงไหน**

ก. มหากุศลดวงที่ ๕ เป็นอุเบกขาเวทนา อสังขาริก มีปัญญา

ข. มหากุศลดวงที่ ๖ เป็นอุเบกขาเวทนา สังขาริก มีปัญญา

ค. มหากุศลดวงที่ ๗ เป็นอุเบกขาเวทนา อสังขาริก ไม่มีปัญญา

ง. มหากุศลดวงที่ ๘ เป็นอุเบกขาเวทนา สังขาริก ไม่มีปัญญา

เหตุผลจะเชื่อมโยงมาจากข้อ ๑๐ ที่ว่าเป็นสังขาริก เพราะมีการชักชวน ด้วย
 เสียงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วเห็นแล้วด้วยปัญญาจริง มานะจึงลดลง

๑๒. หลังจากได้รับการยกโทษจากจิตตคฤหบดีแล้ว ท่านได้ไปปฏิบัติธรรม ๒-๓
 กับริวรรลุอรหัตตผล วิถีจิตคือ

น	ท	มโน	อุป	อนุ	โ	มคค	ผล	ผล	ผล	ภ
---	---	-----	-----	-----	---	-----	----	----	----	---

จิตที่ทำหน้าที่ โ (โวทาน) คืออะไร

ก. มหากุศลดวงที่ ๑ เป็นโสมนัส อสังขาริก มีปัญญา

ข. มหากุศลดวงที่ ๓ เป็นโสมนัส อสังขาริก ไม่มีปัญญา

ค. มหาวิบากดวงที่ ๑ เป็นโสมนัส อสังขาริก มีปัญญา

ง. มหาวิบากดวงที่ ๓ เป็นโสมนัส อสังขาริก ไม่มีปัญญา

มีวิถีจิตของการบรรลุเป็นพระโสดาบัน จะให้คำว่า **โค** คือโคตรภู ส่วนพระ

สกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เรียกว่า **โงทาน**

ในมคฺควิถี คำว่า **โคตรภู** หมายความว่า ตัดจากโคตรปุถุชนเป็นโคตรอริยะะ กล่าวคือ ตัดจากโคตรชนที่หนาแน่นไปด้วยกิเลส เป็นโคตรชนที่ห่างไกลจากกิเลส

ส่วนคำว่า **โงทาน** แปลว่า ธรรมชาว หมายความว่า พระสกทาคามี มีธรรม ที่ขาวกว่า สะอาดกว่าพระโสดาบัน, พระอนาคามี ก็มีธรรมที่ขาวยิ่งกว่า สะอาด ยิ่งกว่า พระสกทาคามี, สำหรับพระอรหันต์ นั้นเป็นผู้ที่ขาวสะอาดบริสุทธิ์หมดจด ด้วยประการทั้งปวง

.....

ข้อคิดจากพระสูตรเรื่องนี้

กิเลสของคนเรานั้นยากนักที่จะรู้ได้ อยู่กับสิ่งหนึ่ง สิ่งใดนาน ย่อมมีการยึดติด ด้วยอำนาจของโลภะ และคิดว่าตัวเองเป็นใหญ่ เป็นคนสำคัญด้วยทิฏฐิ และมานะ ฝึกไม่ยึดติดกันสิ่งใดๆ และฝึกเป็นคนอ่อนน้อม ถ่อมตน จะช่วยลดกิเลส เหล่านี้ได้